

Uygur, Ercan; Erdoğan, Oya S.

Working Paper

Avrupa, ABD ve Türkiye'de İktisat Eğitimi

Discussion Paper, No. 2012/40

Provided in Cooperation with:

Turkish Economic Association, Ankara

Suggested Citation: Uygur, Ercan; Erdoğan, Oya S. (2012) : Avrupa, ABD ve Türkiye'de İktisat Eğitimi, Discussion Paper, No. 2012/40, Turkish Economic Association, Ankara

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/81725>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/40

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

AVRUPA, ABD ve TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİ

Ercan Uygur ve Oya S. Erdoğan

Bu çalışma "İKTİSAT EĞİTİMİ (ULUSAL İKTİSAT EĞİTİMİ SEMPOZYUMU)", başlığı ile Prof. Dr. Ercan UYGUR editörlüğünde hazırlanan ve 2005 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Haziran, 2012

AVRUPA, ABD ve TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİ

Ercan Uygur^(*) – Oya S. Erdoğan^(**)

1. GİRİŞ

Üniversite/yüksek okul düzeyinde iktisat konusu ilk kez bundan 250 yıl önce İngiltere’de felsefe, hukuk ve tarih gibi dersler içinde yer almaya başladı. İktisat, “politik iktisat” adı altında ayrı bir ders olarak programlara 200 yıl önce, eşzamanlı olarak, İngiltere ve ABD’de girdi. İlk “politik iktisat profesörü” ünvanı da, bundan tam 200 yıl önce, 1805’te Thomas R. Malthus’a verilmiştir. Türkiye’de ilk iktisat dersi yine “politik iktisat” adı altında neredeyse 150 yıl önce Osmanlı döneminde 1859’da yapılmıştır. Öyleyse 2005, hem evrensel olarak hem Türkiye bakımından iktisatçılar için bir yıldönümü oluşturuyor.

Bu çalışmanın başlıca üç amacı vardır. Birinci amaç, Avrupa ve ABD’de iktisat eğitiminin nasıl başladığına ve tarihsel gelişimine bakmaktır. Bu çok geniş ve 250 yıllık tarihi olan ve ama merak da ettiğimiz konuyu belli sınırlar içinde ele alabilmek için, Avrupa’daki bazı ülkeler üzerinde odaklaştık. Bu bağlamda, yeri geldikçe başka ülkelere de değinmekle birlikte, İngiltere, Almanya ve bir ölçüde de, Avusturya okulunun başlangıcını kapsayacak biçimde, Avusturya üzerinde durduk.

Konu hala çok geniştir; bu nedenle iktisat eğitiminin İngiltere’de başlamasını ve gelişimini Cambridge Üniversitesindeki ve LSE’deki (London School of Economics) iktisat eğitimi gelişmeleri üzerinden ele aldık. Almanya’da iktisat eğitimi kısaca Berlin Üniversitesi çerçevesinde anlattık. İktisat eğitiminin ABD’de başlamasını ve gelişmesini ise, diğer bazı üniversitelere de değinmekle birlikte, Harvard Üniversitesinde iktisat eğitimindeki gelişmeler yoluyla aktardık. Burada akla “Neden özellikle Cambridge, LSE ve Harvard?” sorusu gelebilir. Nedeni bellidir; bunlar dünyada iktisat eğitiminin ilk başladığı kurumlar arasındadır ve daha sonraki dönemlerde de iktisat eğitimi önemli ölçüde etkilemişlerdir.

Gelişmeleri aktarma sürecinde bazı ayrıntılara da girdik. Örneğin, iktisada neden kasvetli bilim (dismal science) denildiğini araştırdık. LSE’nin sosyalist Fabian derneği tarafından kuruluşundan sonra nasıl neoklasik iktisadın kalesi haline geldiğini açıkladık. Harvard’da iktisat eğitiminin başlangıcında Alman eğitiminin ve Alman tarihsel iktisat okulunun etkisine değindik. 1930’lar başında Hitler iktidarının Almaya ve çevre ülkelerdeki baskısıyla buralardan başta ABD’ye ve hatta Türkiye’ye giden Alman ve Avrupalı iktisatçıların iktisat eğitimine ve düşüncesine etkilerine baktık.

İki konuda daha ayrıntıya girmeden bilgi verdik. Birincisi, bazı iktisat dergilerinin doğuş öyküsüdür. Bugünün çok bilinen uluslararası iktisat dergilerinin yayın hayatına başlamasını hep merak ettik, çünkü Türkiye’de böyle dergilerimiz yok. Olabilir mi, ayrı bir konu. İkincisi, iktisatçı birliklerinin kuruluşları ve iktisat eğitimi üzerindeki etkisi konusudur. Eldeki bilgilere göre kurulan ilk iktisatçı birliği ve eğitim üzerinde bir süre en etkili olanlardan birisi Alman Verein für Socialpolitik’tir. Ancak Hitler iktidarı döneminde kendisini feshetmek zorunda kalmış, II. dünya savaşından sonra yeniden açıldığında ise eski gücüne ulaşamamıştır. Bu bağlamda kuruluşundan başlayarak en etkili olan ABD’deki American Economic Association’dır ve etki bakımından ayrı bir yeri vardır.

Çalışmanın ikinci amacı Türkiye’de iktisat eğitiminin nasıl başladığını ve bu eğitimin tarihsel gelişimini kısaca ele almaktır. Bu konu da çok geniştir ve belli sınırlar içinde tutabilmek için özellikle

---

^(*) Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, SBF, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

^(**) Dr., Ankara Üniversitesi, SBF, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

Not: Bu makalenin 2., 3., ve 4. bölümleri Ercan Uygur, 5. bölümü Oya S. Erdoğan tarafından yazılmıştır.

geçmişin Mülkiye Mektebindeki, bugünün Siyasal Bilgiler Fakültesindeki (SBF) ve İstanbul İktisat Fakültesindeki (İİF) iktisat eğitiminin tarihsel gelişimini anlattık. Daha çok bu fakültele odaklanmamızın nedeni, iktisat eğitiminin Mülkiye’de başlaması, bu ikisinin ağırlık verdiğimiz 1850-1950 döneminde iktisat eğitimi üzerinde önemli etki yapmaları ve ulaşabildiğimiz bilgi kaynaklarının olmasıdır. Türkiye’deki iktisat birlikleri ve iktisat dergileri konusunda da bazı bilgiler aktardık. Bu birliklerde ve dergilerde önce 1910’lu yıllarda, sonra 1930’lu yıllarda liberal iktisat - milli iktisat tartışmaları yapılıyor.

Çalışmanın üçüncü bir amacı da Türkiye üniversitelerinde bugünkü iktisat eğitimine ilişkin saptamalar ve değerlendirmeler yapmaktır. Bu amaca yönelik olarak, Türkiye’de iktisat eğitimi veren üniversitelerin lisans iktisat ders programları incelenmiş ve bu programların benzerlikleri, farklılıkları ve özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

(i) Bu çalışmada “political economy” karşılığı olarak, Fransızca’dan gelen “ekonomi politik” yerine İngilizce’den gelen “politik iktisat”ı kullandık. Geçmişte Türkiye’de Fransızca’nın etkisiyle “ekonomi politik” kullanılmıştır ama, kavramın kendisi İngiltere-İngilizce kaynaklıdır ve Türkçe’de giderek sıkça “politik iktisat” kullanılmaktadır. (ii) İktisat eğitiminin gelişimi konusunda ağırlığı 1850-1950 dönemine verdik. Çünkü bugünün iktisat eğitimi önemli ölçüde bu dönemde şekillenmiştir. Ancak, Cambridge, LSE, Harvard, MIT (Massachusetts Institute of Technology), SBF ve İİF’de 2005-2006 ders yılında uygulanan ders programları konusunda bilgi verdik. (iii) Bu okulların yüksek lisans ve doktora programlarına zaman zaman değindik, ancak bir değerlendirme yapmadık. (iv) Türkiye’deki tüm üniversitelerdeki lisans iktisat ders programlarının 2003-2004 dönemi için ve zorunlu dersler bakımından bir değerlendirmesini yaptık.

Belirttiğimiz amaçlar ve sınırlamalar çerçevesinde çalışmanın planı şöyledir. İzleyen ikinci bölümde Avrupa ve ABD’de, yukarıda sözünü ettiğimiz üniversiteler bağlamında, iktisat eğitiminin özellikle 19. yüzyılda nasıl ve hangi etkilerle başladığı anlatılmaktadır. Belirtelim ki, burada bulabildiğimiz uygulanan iktisat programlarını aynen aktardık. Böylece konuyla ilgili okuyucuya doğrudan kaynak vermek ve okuyucunun kendi değerlendirmesini yapabilmesine olanak sağlamak istedik.

Üçüncü bölümün konusu, Avrupa ve ABD’de daha önce de ele alınan üniversiteler kanalıyla 20. yüzyılda iktisat eğitimi açıklamaktır. Burada Nazi Almanya’sının baskısından uzaklaşmak üzere başta ABD olmak üzere diğer ülkelere giden iktisatçıların etkileri de ele alınmaktadır. Değerlendirmelere olanak sağlamak üzere, burada da uygulanan ve bulabildiğimiz iktisat ders programlarını kısaltmadan veya çok az kısaltarak verdik. Bu bölümde ayrıca ABD’nin ve Harvard ve MIT’nin iktisattaki hakim konumu da birkaç gösterge ile ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde Türkiye’de iktisat eğitiminin başlaması ve gelişmesi önce 1850-1935 dönemi için Mülkiye Mektebi-Siyasal Bilgiler Okulu temel alınarak anlatılmaktadır. Daha sonra 1937’de İstanbul İktisat Fakültesinin iktisat eğitimine başlaması açıklanmaktadır. Sonra 1950’ler ve 1960’lar yine SBF’de iktisat eğitiminin gelişimi etrafında ele alınmaktadır. Burada da bulunabilen ders programları verilmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye’de bugünkü lisans iktisat eğitiminin özellikleri 2003-2004 eğitim yılındaki verilerden hareketle ayrıntılı olarak verilmektedir. Bu bölümde yapılan değerlendirmeler için zorunlu dersleri temel aldık ancak seçimsel derslerin toplam dersler içindeki ağırlığı konusunda bilgi verdik.

Altıncı bölüm çalışmanın son ve sonuç bölümüdür.

2. AVRUPA VE ABD’DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN BAŞLAMASI

2.1 19. Yüzyılda İngiltere’de¹ İktisat Eğitimi: Politik İktisadın Yükselişi

Üniversite/yüksek okul düzeyinde iktisat, ilk kez İngiltere’de 1700’lerin ortalarında felsefe, ilahiyat, hukuk, tarih gibi dersler içinde yer almaya başladı. Avrupa’da aydınlanmacı dönemin başlangıcı sayılan 1750’lerden başlayarak iktisat, politik iktisat olarak adlandırıldı. Politik iktisat, yeni oluşan ulus devletlerde üretimi, üretim araçları olarak sermayeyi ve emeği, tüketimi, ticareti ve

¹ Bu yazıda İngiltere, genellikle Britanya anlamında kullanılmaktadır.

bölüşümü ve bunların devlet-hükümet-yasa ile ilişkilerini açıklamayı amaçlıyordu. Politik iktisat bu dönemde ayrı bir ders konusu bile olmadığından, bu konunun önde gelen isimlerinden Adam Smith Glasgow üniversitesine 1751’de önce Mantık sonra Ahlaki Felsefe (Moral Philosophy) Profesörü olarak atanmıştı. Stewart (1793).

Politik iktisat dersleri verilmesi için 1750’lerde Cambridge Üniversitesinde bir girişim başladı, ancak başarılı olmadı. Bu üniversitede benzer girişimler 1800’lerin başlarına kadar sürdü. Politik iktisat hem iyi eğitilmişler arasında hem üniversitelerde ilgi çekiyordu ama, üniversitelerin ders programlarına girmesi 1800’lerin başlarında oldu. Politik iktisat’ın önde gelenlerinden David Ricardo ve Karl Marx eğitim sürecinde doğrudan yer almadılar. Ancak bir başka önde gelen politik iktisatçı, Thomas Robert Malthus, 1805’te ilk Politik İktisat Profesörü ünvanını aldı. Bu ünvan, Malthus’un İngiltere-Hertfordshire-Haileybury’de Doğu Hindistan Şirketi Kolejinde politik iktisat dersleri yapmak üzere atanmasıyla verildi. Ashley (1907).

Cambridge Üniversitesinde ilk politik iktisat dersi George Pryme tarafından 1816’da başlatıldı. Rashid (1980). Pryme aynı üniversitede 1828’de politik iktisat profesörü olarak atandı. Politik iktisat dersleri Oxford Üniversitesinde Cambridge Üniversite’sinden dört yıl önce başladı ve politik iktisat için ilk profesörlük ünvanı 1824’te verildi. 1820-1840 döneminde İngiltere’deki birçok başka üniversitede politik iktisat profesörlüklerine atamalar yapıldı. Ancak Ashley’in (1907) açıkladığına göre bu profesörlük kadrolarında verilen ücretler, özellikle Almanya’dakilerle karşılaştırıldığında, oldukça düşük kalıyordu ve politik iktisat profesörleri ek işler bulmak durumundaydılar.

İngiltere’de politik iktisata ilgi, özellikle 1820’den sonra Ricardo’nun yazıları çerçevesinde çok arttı. “Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında politik iktisadın İngiltere kamuoyunda en popüler konu olduğunu söylemek abartılı olmaz. 1824’te J. R. McCulloch tarafından verilen Ricardo dersleri, Londra’nın elit tabakası tarafından izleniyordu. ... Ricardo’nun Harriett Martineau tarafından popüler hale getirilmiş politik iktisadı da zamanın birçok popüler romanından daha fazla satıyordu.” Rashid (1980, s. 2). Buna karşılık, üniversitelerde politik iktisat derslerinin verilmesi, profesörlük atamalarının yapılması ve kürsülerin kurulması çok gecikmeli olmuştur. Gecikmeli bile olsa bu işlemlerin yapılmış olmasında politik iktisadın popüler olması belirleyicidir.

İngiltere’de 1847’de dış ticareti özendirmek için alınan serbest ticaret önlemleri, dönemin politik iktisat yaklaşımı ile uyuşmakta idi. İngiltere’de politik iktisat yaklaşımı güçlenirken, aşağıda açıkladığımız gibi, Alman üniversitelerinde Alman tarihsel iktisat okulu yaklaşımı güç kazanmakta ve yayılmakta idi. Tarihsel okulun İngiltere’deki politik iktisat üzerinde önemli bir etkisi olmadı. Politik iktisadın 1848’de Cambridge’deki Ahlaki Bilimler (Moral Sciences) bitirme sınavlarındaki konulardan birisi haline getirilmesi de önemli bir gelişme idi. Ashley (1907).

2.1.1 İktisat, Kasvetli Bilim (Dismal Science) mi?

Politik iktisat 1830’larda ve 1840’larda özellikle Ricardo’nun etkisiyle büyük bir ilgi ile karşılaşırken, Thomas Carlyle 1849’da İngiltere’de Zenci Sorunu Konusunda Bir Araştırma başlıklı bir kitapçık yayınlıyor.² Bu kitapçıkta politik iktisadı “kasvetli ve kötümser bilim” anlamında “dismal science” olarak tanımlıyor. Genel varsayımına göre, Carlyle bu tanımlamayı Malthus’un nüfusun büyümesi ve beslenmesi konusundaki kötümserliği ve Ricardo’nun sıkıcı ve anlaşılması zor açıklamaları için yapmıştır.

Halbuki bu varsayım doğru değildir, çünkü Carlyle’in kitapçığında ne Malthus, ne de Ricardo geçmektedir; hedef 1848’de Politik İktisat’ın İlkeleri (Principles of Political Economy) kitabı yayınlanan John Stewart Mill’dir. Kennedy (2005). Mill kitabında her renkten ve her ırktan bütün insanların eşit olduğunu ve özellikle zencilerin köle olarak doğmayıp buna zorlandığını ifade etmektedir. Mill bu konuda Adam Smith’in de benzer görüşler belirttiğini söylemektedir.

Carlyle, Avrupalı’ların ve Afrikalı zencilerin aynı kökenden olamayacaklarını ve zencilerin köleliğinin doğal olduğunu açıklamaktadır. Zaten Carlyle, kitapçığının 1851’de ikinci baskısı yapıldığında başlıkta küçük bir değişiklik yapıyor; ilk baskıda zenci için “Negro” kullanırken, ikinci baskıda “Nigger” kullanıyor. Bilindiği gibi “nigger”, siyahlar için aşağılayıcı, ırkçı bir tanımlamadır.

² Bu kitapçığın İngilizce başlığı “An Occasional Discourse on the Negro Question” dir.

Kennedy'nin (2005) de belirttiği gibi, başta politik iktisat sonra genel olarak iktisat için kullanılan "kasvetli bilim" tanımlaması iktisadın içeriği ve tartışmalarıyla ilgili değildir. Ancak, iktisadı eleştirmek isteyenlerce, iktisadın yalnızca kötümser değil, anlaşılmaz, karmaşık, çelişkili, ... bir konu olduğu şeklinde değişik anlamlarda kullanılmıştır.

2.2 Cambridge ve Marshall; Politik İktisat'tan Marjinalist ve Neoklasik İktisada

Politik iktisat 1860'lardan başlayarak önce İngiltere'nin içinden eleştiri almaya başladı. İktisatta yöntem, iktisadi kararların, davranışların ve ticaretin açıklanması başlıca tartışma konuları idi. Bu tartışmalar giderek iktisat eğitimini de etkilemeye başladı. Politik iktisata karşı çıkan önemli iktisatçılardan birisi William Stanley Jevons idi. Londra Üniversitesinde (University College) 1860'ta lisans ve 1862'de yüksek lisans derecelerini aldıktan hemen sonra yazdığı bir makalede iktisatta matematik kullanımının ve faydacı yaklaşımın gerekli olduğunu örnekleriyle açıklıyordu.³ 1865'te Kömür Sorunu kitabıyla tanınan Jevons, 1866'da Manchester Üniversitesine (Owens College) Mantık ve Felsefe Profesörü olarak atandı.⁴

Jevons'ı çok bilinen bir iktisatçı yapan 1871'de yayınlanan Politik İktisadın Teorisi (Theory of Political Economy) kitabıdır. Bu kitapta azalan marjinal fayda yasasını açıklayan Jevons, böylece marjinalist yaklaşımın öncülerinden biri olmuştur. Jevons bu kitabında politik iktisat yaklaşımını ve Ricardo'yu sıkça eleştirmiştir. Jevons'ın bu kitabı ile birlikte, Viyana Üniversitesinden Karl Menger'in yine 1871'de yayınlanan İktisadın İlkeleri (Principles of Economics) ve Lozan Üniversitesinden Leon Walras'ın 1874'te yayınlanan İktisadın Öğeleri (Elements of Pure Economics) kitapları da marjinalist iktisadın öncüleri sayılırlar.⁵ Daha sonra devresel hareketleri "güneş lekeleri (sunspots) teorisi" ile açıklamaya çalışan makaleleri ile de ünlenen Jevons, 1876'da Londra Üniversitesine (University College) Politik İktisat Profesörü olarak atandı. Burada kendi düşünceleri etrafında öğrenciler yetiştirdi.

İngiltere'de 1860'lar sonrasında iktisat tartışmalarına ve özellikle iktisat eğitimine daha da büyük damga vuran iktisatçı Alfred Marshall'dır. Marshall 1865'te Cambridge Üniversitesinin Matematik Bölümünden ikincilikle mezun olduktan sonra, aynı üniversitede aynı yıl araştırma görevlisi (fellow) oldu. 1868'de Ahlaki Bilimler bölümüne öğretim üyesi olarak atanan Marshall burada politik iktisat dersleri vermeye başladı. Bu dönemde üniversite eğitimi içinde politik iktisat derslerinin payı hala oldukça azdı; değişik bölümlerin, ki içinde iktisat yoktu, bitirme sınavlarında bu dersler sınırlı ölçüde yer alıyordu. Coats (1967). Marshall, 1870'ten başlayarak, oldukça iddialı bir söylemle, politik iktisadı, ki kendisi politik iktisat yerine iktisat diyordu, bir bilim dalı yapmaya ve iktisat eğitimini yaygınlaştırmaya karar veriyordu. Maloney (1976) ve Eatwell, Milgate ve Newman (1987).

Marshall 1868'den 1877'ye kadar Cambridge'de dış ticaret ağırlıklı politik iktisat dersleri verdi ve sonraki dönemlerde İngiltere'deki üniversitelerde öğretim üyesi olan birçok öğrenci yetiştirdi. Bunlar arasında en çok bilineni J. Maynard Keynes'in babası J. Neville Keynes'dir. Daha önce birkaç kısa makalesi ve değerlendirmesi olan Marshall'ın 1879'da biri Dış Ticaret, diğeri Sanayi konusunda iki kitabı yayınlandı ve bu kitaplarla İngiltere'nin önde gelen iktisatçıları arasına girmiş oldu.⁶ 1877'de Bristol'da bir kolejün müdürlüğüne ve Politik İktisat Profesörlüğüne atanan Marshall⁷, 1883'te Oxford Üniversitesine davet edildi. Oxford'da 1884 sonuna kadar kaldı ve bu kısa süre içinde yoğun iktisat

³ Bu makale "Notice of a General Mathematical Theory of Political Economy" başlığını taşıyordu ve 1862'de İngiltere'de BAAS (British Association for the Advancement of Science) toplantısında sunulmuştu.

⁴ Newschool (2005) <http://homepage.newschool.edu/het/>

⁵ Ashley'e (1907) göre, bu yaklaşımda "marginal utility" yerine sıkça "final utility" deyimini de kullanılıyordu. Prof. Sadun Aren'in aktardığına göre, Türkiye'de 1940'larda kendi eğitimi sırasında "marjinal fayda" yerine "nihai fayda" veya "son fayda" kavramı kullanılıyordu.

⁶ Bu iki kitabın İngilizce başlıkları şöyledir: "The Pure Theory of Foreign Trade: The Pure Theory of Domestic Values" ve "The Economics of Industry". İlk kitapta, ki ders notlarından kendisinin yapmadığı bir derlemedir, dış ticaret ve korumacılık konusunda o döneme kadar getirilen açıklamaları ele alıyordu ve Marshall'ın kendi katkıları vardı. İkinci kitap eşi Mary Paley ile birlikte yazılmıştı ve ücretleri, bölüşümü ve devresel hareketleri inceliyordu

⁷ Marshall 1877'de öğrencisi Mary Paley ile evlendiğinden, kural gereği, üniversitedeki işini bırakmak zorunda kalıyor. Cambridge'de ilk bayan öğrenci koleji 1869'da açılmıştı, ama bayanlara sınav hakkı ilk kez 1882'de verilmişti. Sınavlarda başarılı olsalar bile bayanlar 1948'e kadar üniversite mensubu sayılmadılar. Mary Paley Marshall'ın diploma alamayan ilk öğrencilerindendi, ve evlendikten sonra Marshall ile ortak çalışmaları da yayınlanmıştı.

dersleri verdi. Cambridge’de vefat eden Henry Fawcett’in yerine Aralık 1884’te birçok aday arasından Politik İktisat Profesörü ve kürsü başkanı seçildi.

Bu seçim ile Marshall, Jevons’ın 1882’de vefat etmesi de dikkate alındığında, artık İngiltere’nin en önde gelen iktisatçısı kabul ediliyordu. Marshall, Cambridge’e atanması ile birlikte, şu faaliyetleri yapmaya karar vermişti: (i) İktisat eğitiminin yaygınlaşmasını ve iktisadın ayrı bir bölüm, ayrı bir sınav konusu olmasını sağlayacaktı. (ii) İktisadın “bilimsel ve teorik” bir temele oturması için uğraş verecekti. (iii) Yeni yazdığı iktisat kitaplarıyla her iki faaliyetini de destekleyecekti. Ashley (1907), Coats (1967), Maloney (1976) ve Eatwell, Milgate ve Newman (1987).

Marshall’ın yayın yapma faaliyetinden başlarsak, iki cilt olarak planladığı İktisadın İlkeleri (Principles of Economics) kitabının ilk cildi, gecikmeli olarak, 1890’da yayınlandı. Daha sonra 8 baskısı yapılan bu kitap, uzun süre neoklasik iktisadın temel kaynağı sayıldı.⁸ Tüketici ve üretici davranışlarını ve gelir dağılımını matematiksel ilişkilere de yer vererek açıklamaya çalışan bu kitapta bir de matematiksel ek bulunmaktadır. Marshall bu kitabın ikinci cildini bitirememiştir. Buna karşılık, Sanayi Ekonomisinin Öğeleri (Elements of Economics of Industry) ve Sanayi ve İktisat (Industry and Trade) gibi, bazı bölümleri eski çalışmalarından alınan, kitaplar yayınlamıştır.

Marshall, “teorik ve bilimsel” iktisat için talep yönünden marjinalist yaklaşımın özellikle fayda ençoklaştırması (maximization) ögesini almış ve, Jevons gibi, genelleme yapabilmek üzere de, çoğunlukla dipnotlar düzeyinde de olsa, matematik kullanmıştır. Bir yandan politik iktisat ve iktisada tarihsel-felsefi açıdan yaklaşanları eleştirmiştir. Diğer yandan ise, kıta Avrupa’sındaki marjinalistlerin genel denge yaklaşımı yerine; kurumları, piyasa koşullarını ve tarihsel gelişimi de dikkate almaya çalışarak kısmi denge yaklaşımını seçmiştir. Marshall ayrıca, arz yönünden üretim değerinin maliyetle ilgisini kurarak klasik yaklaşımdan (özellikle A. Smith, D. Ricardo, J. S. Mill) da yararlanmışır.

Bu arada Marshall 1890’da, Britanya Bilimsel İlerleme Birliği BAAS’ın F bölümü başkanı olarak⁹, Britanya İktisat Birliğinin (BEA: British Economic Association) kuruluşuna önderlik etti. BEA, 1891’de **Economic Journal** dergisini çıkarmaya başladı. BEA’nın kurulmasında ve Economic Journal’ın yayınlanmasında Marshall’ın ABD’deki gelişmeleri, özellikle **Quarterly Journal of Economics**’in 1886’da başlayan yayın sürecini örnek aldığı söylenir. ABD’de ilk iktisat dergilerinin yayınlanışı aşağıda ele alınmaktadır.

Marshall, derginin editörlüğünü, marjinalist ve matematiksel yaklaşıma yakın olduğu bilinen Oxford Üniversitesinden Francis Y. Edgeworth’ün üstlenmesi için ağırlığını koydu. Halbuki bu dönemde Oxford, daha çok tarihsel-felsefi yaklaşımda olan iktisatçıların hakimiyetinde idi. Bunun da etkisiyle, Oxford’da iktisadın ayrı bir konu olarak okutulması Cambridge’den çok sonraya kaldı. Ayrıca Oxford, 1891’de kendi dergisi **Economic Review**’u yayınlamaya başladı. Ancak bu dergi uzun ömürlü olmadı, Economic Journal karşısında dayanamadı ve yayın hayatı 1914’te sona erdi.

Marshall, üniversitelerde ve özellikle Cambridge’de iktisat derslerinin ve eğitiminin artıp yaygınlaşması için ayrı bir çaba içindeydi. “1800’lerin sonuna gelindiğinde, İngilterede politik iktisat dersi veren öğretim üyelerinin yarısından fazlası Marshall’ın öğrencileri idi.” Ashley (1907, s. 486). Marshall’ın bu dönemdeki önemli öğrencileri arasında John Maynard Keynes, Arthur Cecil Pigou ve Dennis Robertson vardı. 20. yüzyıla yaklaşırken İngiltere üniversitelerinde “teorik” yaklaşıma verilen önem giderek artıyordu.

2.2.1 Kıta Avrupa’sındaki İktisat Eğitiminin İngiltere’den Görünüşü

Marshall’ın etkisi ve yönlendirmesi altındaki Britanya İktisat Birliği BEA, 1895’te yaptığı bir toplantıda amacının iktisat bilimini geliştirmek olduğunu bir kez daha açıklıyor ve Economic Journal dergisinin düzeyli ve düzenli yayınlanmasını önde gelen görevi olarak görüyordu. Bu toplantıda Resmi Eğitim Konseyine sunulmak üzere bir dilekçe kabul edildi. Bu dilekçede, İngiltere’de iktisadın, birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, ayrı bir konu olarak tanınması gerektiği vurgulanıyordu. Aynı

⁸ “Neoklasik iktisat” kavramı 1905’ten sonra kullanılmıştır; marjinalist yaklaşımın değişik okullarını ve Marshall yaklaşımını içine alan daha geniş bir kavramdır.

⁹ İngiliz iktisatçıları BAAS’ın F bölümünde yer alıyorlardı.

dilekçede Avrupa’da iktisat dersleri ile ilgili olarak aşağıdaki bilgiler veriliyordu. (Goschen, Courtney ve Higgs (1895)).

1. Avusturya: İktisat dersleri Hukuk Fakültesinde okutulmaktadır. Hukukçu olabilmek için içinde iktisadın da bulunduğu bir devlet sınavında başarılı olmak koşulu vardır. Yüksek dereceli hukukçu görevleri için iktisat, kamu maliyesi ve istatistik dersleri almak ve bunların ilk ikisinden sınava girip başarılı olmak gerekir.

2. Fransa: 1877’de çıkarılan bir yasa ile, Hukuk Fakültesi ikinci sınıfında iktisat zorunlu ders yapılmıştır. İktisat dersleri daha sonra birinci sınıfta da zorunlu olmuştur. İktisat, hukuk doktorası dersleri arasında da zorunlu derstir.

3. Almanya: Kuzey Almanyada iktisat dersleri Felsefe Fakültesi içinde verilmektedir, ancak kamudaki hukuki ve idari görevlere girebilmek için iktisat konusunu da içeren sınavlarda başarılı olmak gerekmektedir. Güney Almanyada hukuk öğrencileri dört yılın sonundaki iktisat da içeren bitirme sınavlarında başarılı olmalıdırlar.

4. İtalya: Hukuk öğrencileri ikinci sınıfta zorunlu iktisat dersleri almaktadırlar. İktisat derslerinden başarılı olmadan hukuk diploması verilmiyor.¹⁰

2.3 LSE ve Neoklasik İktisat

1890’larda İngiltere’de genel olarak üniversite eğitiminin ve araştırmanın, özel olarak sosyal bilim ve iktisat eğitiminin ve araştırmasının yetersiz olduğu görüşü aydınlar arasında yaygındı. Bu durumu dikkate alan sosyalist aydınların 1884’te oluşturduğu Fabian Derneği, 1895’te Sidney Webb ve George Bernard Shaw gibi üyelerin de öncülüğü ile ve Britanya Bilimsel İlerleme Birliği BAAS’ın katkılarıyla London School of Economic and Political Science’ı (LSE) kurdu.¹¹ LSE, iktisat ve sosyal bilim eğitimi için oluşturulan ilk kuruluştur, sosyal sorunlara ağırlık verecekti ve yalnızca eğitimde değil araştırmada da en iyi olmayı hedeflemişti. Smith (1928) ve Hayek (1946).

Sosyalist Fabian Derneği tarafından kurulmuş olmasına karşılık, LSE daha başlangıçta neoklasik iktisatçıların etkisi altına girdi. LSE’nin ilk Başkanı W. A. S. Hewins, Alman tarihsel okuluna yakın olmakla birlikte muhafazakardı ve sonra Muhafazakar Parti’den milletvekili oldu. LSE’nin ilk Ekonomi Bölümü başkanlığına, politik iktisat’a tepkili ve neoklasik yaklaşıma yakın duran Edwin Cann getirildi. Cann, LSE’de 31 yıl bölüm başkanlığı yaptı. LSE 1895 Ekim ayında eğitime başlarken, İngiltere’de bir ilk yaşıyor, istatistik ayrı bir ders olarak okutuluyor ve İstatistik Bölümü oluşturuluyordu. Bu bölümün başkanlığını Arthur L. Bowley üstlenmişti. Halbuki, aşağıda açıkladığımız gibi, Almanya, Avusturya, Fransa gibi ülkelerde istatistik dersleri uzunca bir süredir, 1800’lerin ortalarından beri verilmekte idi.

LSE’nin ilk açılışında birisi hariç hepsi yarı-zamanlı ve başka işleri olan 12 öğretim üyesi vardı. Dersler, ki önemli bir bölümü akşamları yapılmakta idi, ağırlıklı olarak şu konulardan oluşuyordu:

İktisat (Hewins, Cann ve Cunningham), İstatistik (Bowley), Ticari Coğrafya, Ticari Tarih (Hewins), Fransız Merkez Bankası, Derecelendirme Sorunu, Ticari ve Sınai hukuk, Siyaset Bilimi. Hayek (1946, s. 8).

Bu dersler yanında, zaman zaman verilen ve/veya halka açık olan dersler de yapılıyordu ve bunları yapanlar arasında George Bernard Shaw ve Bertrand Russell da vardı.¹² LSE’nin ilk döneminde derslere katılanlar çoğunlukla yetişkinlerdi. Bunlar arasında Almanya’dan ve ABD’den de öğrenciler vardı. Alman öğrencilerden birisi, Marksist görüşte olan ve “bu görüşe karşı LSE’de yapılan eleştirileri karşılayan ve sonra Britanya Sosyalizminin Tarihi’ni yazacak olan Dr. Max Beer idi.” Hayek (1946, s. 9).

İkinci yılında LSE’nin öğretim üyesi kadrosu ikiye katlandı, ticari hukuk, uluslararası hukuk gibi yeni dersler eklendi ve Y. F. Edgeworth gibi ünlü iktisatçılar kısa süreli de olsa dersler verdiler. LSE,

¹⁰ Bu arada belirtelim, 1902’de kurulan Bocconi Üniversitesi iktisat lisans derecesi veren ilk İtalyan üniversitesi olmuştur.

¹¹ Bu okul, aşağıda değindiğimiz gibi 1900 yılında Londra Üniversitesine bağlı bir iktisat fakültesi oldu ve bu tarihten itibaren London School of Economics, kısaca LSE olarak bilinmektedir.

¹² B. Russell, LSE’nin ilk yıllarında bu kuruluşa maddi katkılar da yapmıştı.

kuruluşundan 5 yıl sonra 1900’de Londra Üniversitesine bağlandı ve bu üniversitenin İktisat Fakültesi haline geldi. LSE 1901’den itibaren iktisatta lisans derecesi vermeye başladı ve böylece İngiltere’de ilk iktisat lisans derecesi veren okul oldu.

1902-1903 eğitim yılında LSE’de verilmekte olan 70 ders vardı ve bunlar aşağıdaki 14 bölümde toplanmıştı: 1) İktisat, 2) Matematik ve İstatistik, 3) Ekonomik ve Siyasi Coğrafya, 4) Ekonomik ve Siyasi Tarih, 5) Hukuk, 6) Kamu Yönetimi, 7) Kamu Maliyesi, 8) Muhasebe ve İş Yöntemleri, 9) Bankacılık ve Para, 10) Dış Ticaret, 11) Ulaştırma, 12) Sigortacılık, (13) Nüfus Bilimi, 14) Kaynakça ve Kütüphane Yönetimi. Hayek (1946, s. 10).

Sosyal bilimlerde eğitim yapan LSE’de Matematik ve İstatistik bölümünün yer alması, iktisatta matematiğin daha o dönemde önemsendiğini gösteriyor. Aşağıda belirttiğimiz gibi, Cambridge’deki iktisat derslerinde ve sınavlarında 1903’ten itibaren matematiksel yaklaşım vurgulanmaktadır.

2.4 19. Yüzyılda Almanya ve Avusturya’da İktisat Eğitimi

2.4.1 Alman Tarihsel Okulu ve Berlin Üniversitesi

İngiltere’de politik iktisat özellikle 1820’den sonra hızlı bir yükseliş gösterirken ve yavaş da olsa yüksek öğretimde derslerle ve atanmış profesörlerle kendine yer edinirken, Almanya’da tarihsel iktisat okulu (historical school of economics) hızlı bir yükseliş gösteriyordu. Tarihsel okulun, Wilhelm Roscher’in 1843’te yayınlanan Tarihsel Yönteme Göre Politik İktisat Derslerinin Özeti (Outline of Lectures on Political Economy According to the Historical Method) başlıklı kitabı ile başladığı kabul edilir. Friedrich List’in 1841’de yayınlanan Politik İktisat’ın Milli Sistemi (The National System of Political Economy) çalışması da bu okulun başlangıcında önemli bir kaynaktır. Tarihsel okula göre, ekonomik gelişmeleri ve insan davranışlarını açıklamakta tarihsel etki en temel unsuru oluşturur. Tarihsel araştırmalar için istatistik veriler ve yöntemler önemlidir. Kültürel birikim de önemlidir ve dolayısıyla ekonomik gelişmeler bölgesel özellikler ve farklılıklar gösterir.

Tarihsel okulun öncüsü Roscher, önce 1844’te Göttingen Üniversitesinde, sonra 1848’de Leipzig Üniversitesinde Politik İktisat Profesörlüğüne atanmıştır. Roscher’in 1843’te yayınlanan “Özet”i daha sonra geniş bir kaynak kitap olarak ciltler halinde yayınlanmıştır. Tarihsel okul, sosyalist ve Marksist yaklaşımda olan politik iktisatçıları da barındırmıştır ve Gustav von Schmoller bu bağlamda önde gelen bir örnektir.

Tarihsel okulun öncülüğünde 1873’te kurulan Alman İktisat Birliği (Verein für Socialpolitik), genellikle “laissez faire” yaklaşımını reddetmiş, ekonomiye hükümet müdahalesini savunmuş, sosyalist düşünceye yakın olduğunu açıklamış ve fakir kitlelerin eğitim ve refah düzeyini yükseltmeyi amaçlamıştır. Buna karşılık liberal iktisatçıları da bünyesinde barındıran bu birliğin başkanlığını 1890 – 1917 döneminde Schmoller yapmıştır. Belirtmek gerekir ki, II. dünya savaşı sonrasında 1990’lar başına kadar Avrupa’da hakim olan sosyal piyasa ekonomisi uygulamasının temelinde tarihsel okulun önemli etkisi vardır. Joseph Schumpeter de bu okuldan etkilenmiştir.

Tarihsel iktisat okulunun 1840’lardan 1920’lere kadar iki önemli özelliği dikkat çekiyor. Birincisi, Almanya’daki (1871’e kadar Prusya’daki) üniversite iktisat eğitimi üzerinde çok etkili olmasıdır. İkincisi, başta ABD olmak üzere, Almanya dışından birçok ülkeden iktisat eğitimi almak isteyenleri Alman üniversitelerine çekmesidir. “1870’lerde Almanya politik iktisat alanında sistemli akademik eğitime başlayan tek ülkedir. 1870’lerde ve 1880’lerde birçok genç Amerikalı Almanya’daki üniversitelerde eğitim aldılar ve dönüşlerinde bazıları yeni kurulmuş İktisat Bölümlerinde göreve başladılar.” Mason (1982 s. 391). Aşağıda değindiğimiz R. T. Ely, S. N. Patten, J. B. Clark, E. R. A. Seligman Almanya’da eğitim alan bazı ABD’li iktisatçılardır.

Diğer Alman üniversitelerinde olduğu gibi, 1890’larda Berlin Üniversitesinde iktisat, felsefe bölümünün içinde yer almaktadır. Seager’in (1893) aktardığına göre, 1891-1892 ders yılının yaz döneminde Berlin Üniversitesinde okutulan iktisat dersleri, ders saatleri ve öğretim üyeleriyle birlikte, şöyledir:

1- Genel - Teorik Politik İktisat (4, Prof. Schmoller), 2- Özel - Pratik Politik İktisat (4, Prof. Wagner), 3- Politik İktisat (4, Tarım Fakültesi için), 4- Kamu Finansmanı (4, Dr. Von Kaufmann), 5- Kamu Finansmanı (4, Dr. Sering), 6- İstatistik Teorisi (2), 7- İstatistik Tarihçesi ve Teknikleri (2), 8-

Alman İmparatorluğu İstatistiği (2), 9- Almanyanın Ekonomik ve Sosyal Tarihi (2), 10- Girişimciliğin Doğası ve Tarihi (1.5, Prof. Schmoller), 11- Para ve Banka (2, Prof. Wagner), 12-1800'e Kadar Ticaret ve Sömürge Politikası (2), 13- Sanayi, Ticaret ve Politika (3), 14- Sosyal Sorun (2), 15- Kamu Kredisi Formları (1), 16- Seminer, İktisat ve Kamu Maliyesi (2.5, Prof. Wagner), 17- Seminer, İstatistik (2). 18- Seminer, İktisat Tarihi (2). 19- Seminer, Sosyal Bilim (1).

Seager'a (1893) göre, Prof. Wagner tarafından verilen İktisat ve Kamu Maliyesi Seminerinde 13 Alman, 2 Avusturyalı, 3 Macar, 3 Rus, 1 Japon ve 4 Amerikalı öğrenci vardı. Bu seminerde, genellikle bugün de yapıldığı gibi, konuları öğrenciler anlatıyorlar ve tartışıyorlardı ve Prof. Wagner de zaman zaman eklemelerde bulunuyordu. Seminerdeki öğrenciler ileri yaşta, çoğunlukla Felsefe Doktorası yapmış, bürokraside yükselmiş kişilerdi. Yurtdışından gelenler ise genellikle politik iktisat öğrenimi almışlardı ve bazıları da akademik hayata geçmek istiyordu.

2.4.2 Avusturya Okulu ve Viyana Üniversitesi

Tarihsel okula ilk önemli eleştiriler Viyana Üniversitesi'nden, Karl Menger'den gelmiştir. Menger'in 1871'de yayınlanan İktisat'ın İlkeleri (Principles of Economics) kitabı, daha önce de belirttiğimiz gibi, marjinalist iktisat'ın ilk temel kitaplarından sayılır. Menger ile birlikte Viyana Üniversitesinde giderek bir marjinalist grup oluşmuştur. Bu grubun içindekiler arasında Eugen von Böhm-Bawerk, Ludwig von Mises ve Friedrich A. von Hayek vardır. Bu gruba Almanlar, kendilerinden ayrı olduğunu vurgulamak ve hatta biraz da küçümsemek için, Avusturya okulu adını vermişlerdir. Avusturya okulu, özellikle Hayek'in liberal görüşleri nedeniyle, bazen liberal okul olarak da bilinir.

Tarihsel okul ile Avusturya okulu arasındaki yöntem tartışmalarından şöyle bir gözlem yapılabilir: Avusturya okulu, iktisatta genel bir teorik yaklaşım olduğunu, kendisinin bunu temsil ettiğini ve buna sahip çıktığını; ancak tarihsel okulun bu genel teorik yaklaşım dışında kaldığını savunuyor.

Politik iktisat 1890'larda Alman üniversitelerinde felsefe bölümü içinde yer alırken, Avusturya üniversitelerinde hukuk bölümü içinde yer alıyordu. Viyana Üniversitesinde politik iktisat derslerine devam eden öğrencilerin hemen tamamı hukuk öğrencileriydi ve, yine Seager'in (1893) aktardığına göre, bu üniversitede 1892-1893 ders yılının kış döneminde yalnızca aşağıdaki 9 iktisat dersi veriliyordu. (Ders saatleri ve öğretim üyeleri parantez içindedir.)

1- Politik İktisat (5, Prof. K. Menger), 2- Sosyal İstatistik Semineri (2, Prof. Singer), 3- Kredi ve Bankacılık (1), 4- Politik İktisat Semineri (2, Prof. Böhm-Bawerk), 5- Sosyalist Değer Teorisinin Açıklaması ve Eleştirisi (1, Özellikle Rodbertus ve Marx'a atfen, Dr. Von Kornorzynski), 6- Sosyalizmin Gelişmesi (2), 7- İstatistik Semineri (2), 8- Avusturya Nüfus Sayımı 1890 (2), 9- Para ve Para Standardı İstatistiği (2).

Viyanada üniversite bitirme sınavlarında zorunlu hukuk derslerinin ağırlıkta olması nedeniyle iktisat derslerine fazla yer kalmadığı anlaşılıyor. Seager'ın (1893) söylediğine göre, Viyana Üniversitesinde Karl Menger'in dersinde zamanın iktisat teorileri iredelenip tartışılmaktadır. Aynı üniversitede Böhm-Bawerk'in yaptığı Politik İktisat Seminerine yaklaşık 40 öğrenci katılmaktadır ve bunların büyük çoğunluğu Avusturyalıdır. (Yine de, Viyana Üniversitesi, Berlin Üniversitesi kadar olmasa da, iktisat eğitimi için yabancı öğrenci çekmiştir.) Böhm-Bawerk bu seminerde öğrencilerin "ücret teorileri" konusunda yazılı metinler hazırlamasını ve bunların sunulup gruplar halinde tartışılmasını istemiştir.

Viyana Üniversitesindeki iki istatistik seminerinden Sosyal İstatistik Seminerinde, ağırlıklı olarak, çalışanların sektörel dağılımı, gelirleri, harcamaları ve yaşam koşulları istatistiklerle incelenmektedir. Diğer İstatistik Seminerinde ise daha çok makro düzeydeki tarihsel istatistiklerin açıklaması ve incelemesi yapılmaktadır.

Berlin ve Viyana Üniversitelerindeki eğitimi karşılaştıran Seager şöyle diyor: "Eğer bir öğrenci iktisat tarihi, sosyal ve toplumsal sorunlar, kamu maliyesi ve uygulamalı iktisat çalışmak, öğrenmek istiyorsa Berlin Üniversitesini tercih etmelidir. Ancak genel iktisat teorisi, iktisatta yöntem soruları, iktisat teorisinin gelişimi ve tarihi evrimi konusunda öğrenim görmek istiyorsa Viyana Üniversitesini tercih etmelidir." Seager (1893, 27-28).

2.5 19. Yüzyılda ABD’de İktisat Eğitimi

ABD üniversitelerinde iktisat eğitimi konusunda 18. yüzyılda özellikle Oxford, Cambridge, Edinburgh gibi İngiliz ve İskoç üniversitelerinin etkisi vardır. İngiltereye karşı 18. yüzyıl sonunda verilen bağımsızlık savaşı sonrasında ise Fransız ve özellikle Alman üniversitelerinin etkisi daha fazladır. Örneğin, Chicago ve Stanford Üniversiteleri bu dönemde Alman eğitim sisteminin etkisi ile kuruldu. Branford (1902). 20. yüzyılın başlarından itibaren ise İngiliz üniversitelerinin, özellikle Cambridge ve LSE’nin etkisi yine artmıştır.

İngiltere ve Almanya’da olduğu gibi, ABD’de de iktisat konusu, 18. yüzyıl sonlarına kadar felsefe dersleri içinde, o zamanki deyişle ahlaki felsefe dersleri içinde yer almaktaydı. ABD’de ilk iktisat dersi politik iktisat adı altında 1790’lar sonunda William and Mary College’da (Virginia) okutulmuştur ve ders kitabı olarak da Adam Smith’in Ulusların Zenginliği (The Wealth of Nations) kullanılmıştır. Branford (1902), Bornemann (1957), Mason (1982) ve Hinshaw ve Siegfried (1991).

Politik iktisat dersleri 1815’ten sonra giderek daha çok ABD üniversitesinde ders programlarına girmiştir. Bu derslerde 1850’lere kadar Adam Smith yanında Thomas R. Malthus, John Stuart Mill ve David Ricardo’nun yayınları okutulmuştur. 1850’lerden sonra Amerikan kurumlarını ve ekonomik yapısını dikkate alan politik iktisat kitapları yayınlanmışsa da, bunlar İngiliz politik iktisatçıların kitaplarından aktarma olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bornemann (1957) ve Mason (1982). ABD iç savaşının 1865’te bitişinden sonra para, işgücü, ulaşım, gümrük vergileri ve sosyalizm gibi konularda tartışmalar vardır ve üniversitelerde, politik iktisat yanında, bu alanlarda da dersler yapıldığı anlaşılmaktadır.

ABD’de ilk İktisat Bölümü 1871’de Harvard Üniversitesinde oluşturulmuş ve bölüm başkanlığına Francis D. Dunbar atanmıştır. Dunbar’a iktisat bölümü başkanlığı 1869’da teklif edildiğinde, Almanya’da politik iktisat konusunda dersler alıp hazırlanması gerektiğini ve görevi ancak iki yıl sonra kabul edebileceğini söylemiştir. Bu isteği kabul edilmiştir. Yukarıda açıkladığımız gibi, bu dönemde İngiltere’de bir ölçüde, ancak Almanya’da daha geniş olarak politik iktisat dersleri okutulmaktadır ve ABD’li birçok öğretim üyesi Almanya’ya giderek politik iktisat derslerine katılmıştır. Bunlar arasında, R. D. Dunbar yanında, R. T. Ely, Francis A. Walker, Simon N. Patten, John Bates Clark, E. R. A. Seligman gibi daha sonranın ünlü iktisatçıları vardır. Ely (1936) ve Mason (1982). ABD’de ikinci iktisat bölümü 1874’te Francis A. Walker’ın bölüm başkanlığına getirilmesiyle Yale Üniversitesinde açılmıştır.

R. T. Ely gibi Almanya’da eğitim almış ve tarihsel okul ve kurumsal iktisat yaklaşımındaki iktisatçıların öncülüğünde 1885’te Amerikan İktisat Birliği (AEA: American Economic Association) kuruldu. Ely, AEA’nın genel sekreteri oldu. AEA’nın önde gelen amaçları iyi iktisat eğitimi sağlamak, kamuoyunu ekonomik sorunlar ve ekonomik düşünceler konusunda aydınlatmak ve bilgilendirmektir. Hinshaw ve Siegfried (1991). Ely, AEA’nın oluşumunda şu görüşü dile getiriyordu: “Üretimde-senayide bireysel girişimin gerekli olduğunu savunurken, ‘laissez-faire’ doktrininin politikada güvenilmez, ahlakta uygunsuz olduğunu düşünüyoruz; ayrıca bu doktrin devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkide yetersizdir.” Mason (1982, s. 392). Ancak bu tür ifadeler daha sonra yumuşatıldı veya kaldırıldı ve hazırlanan tüzüğe girmedi.

ABD’deki iktisat eğitimi üzerinde önemli etkisi olan AEA’nın ilk başkanlığını Yale İktisat Bölümü Başkanı Francis A. Walker 7 sene yürüttü, sonra bu görevi Harvard İktisat Bölümü başkanı Francis D. Dunbar üstlendi. Dunbar daha önce 1886’da Harvard’da **Quarterly Journal of Economics** dergisinin yayına girmesini sağlamıştı. Diğer yandan Chicago Politik İktisat Bölüm Başkanı Lauglin, “iktisadın, finansın ve istatistiğin daha pratik sorunlarına ağırlık verecek” dediği **Journal of Political Economy** dergisini, Quarterly Journal of Economics ile rakabet amacını da saklamadan, 1892’de yayınlamaya başladı. ABD üniversitelerinde işletme-iş idaresi bölümlerinin ilk olarak Chicago gibi “uygulamalı ve pratik konulara” ağırlık veren iktisat bölümleri çevresinde oluştuğu anlaşıyor. Bornemann (1957).

AEA’nın ilk yıllarında Alman tarihselci okulun etkisi altındaki Kurumsalcılar (Institutionalist) daha etkin idi. Diğer yandan, AEA başkanı F. A. Walker bu dönemde ücret ve kira konularında marjinalist yaklaşıma uygun çalışmalarını ve Ricardo ve klasik iktisatçılara yönelttiği eleştirilerle ünlenmiştir.

Walker, AEA başkanlığından sonra, Amerikan İstatistik Birliği'nin (ASA) ve MIT'in de başkanlığını yaptı ve ABD iktisatçıları ve iktisat eğitimi üzerinde önemli etkisi oldu.

AEA'nın 1887'de yapılan ikinci yıllık toplantısında kolejlerdeki ve üniversitelerdeki ders programlarının iyileştirilmesi, özellikle istatistik dersinin program içinde yer alması vurgulandı. 1890'daki yıllık toplantıda 9 oturumdan ikisi iktisat eğitimi üzerine idi. 1899'daki toplantıda ise iktisadın lise (high school) düzeyinde öğretilmesi tartışıldı.

ABD'de marjinalist yaklaşımın önde gelen isimlerinden birisi John Bates Clark idi. Clark, 1889'da Quarterly Journal of Economics'de yayınlanan makalesinde marjinal üretkenlik kavramını getiriyor ve bununla gelirin ücret ve sermaye arasındaki bölüşümünü, kendi ifadesiyle "bilimsel" olarak açıklıyordu. Benzer bir marjinalist açıklamayı aynı dergide, aynı tarihte ABD'de iktisat konusunda ilk doktora yapan kişi olan S. Wood da sunmuştu. Doktora tezini Harvard'da yapan Wood'un tez konusu iktisat, doktora derecesi ise politika bilimidir. Harvard'da ilk politik iktisat doktorası 1894'te verilmiştir. Doktora'ya ağırlık veren Johns Hopkins Üniversitesinin 1876'da eğitime başlaması sonrasında Harvard'da 1890'larda doktora programına ağırlık verildi. Mason (1982).

1890-1891'de Harvard Üniversitesinde 10 iktisat dersi verilmekte idi ve bu dersler lisans dersleri, yüksek lisans dersleri ve doktora dersleri olmak üzere üç bölüme ayrılmıştı. Mason (1982, s. 395-396). Aynı üniversitede 1892'de politik iktisat dersinin adı iktisat dersi olarak değiştirildi. Bu değişiklik ABD'nin diğer üniversitelerinde de yapıldı ve, A. Marshall'ın İngiltere'de Cambridge'de yaptığına benzer biçimde, iktisat teorisi ile iktisat tarihi ayrıştırılmış oldu. Bu ayrışmada, yine Cambridge'de A. Marshall'ın uygulaması gibi, iktisat teorisini öne çıkarma ve önemli kılma düşüncesi vardı. Bu düşünce zaten açıkça Harvard gibi bazı üniversitelerde özellikle açıklanıyordu. Taussig (1952).

1901'de Pennsylvania Üniversitesinde İktisat ve İktisat - Finans dereceleri almak için aşağıdaki derslerin alınması gerekiyordu (Branford, 1902). (Parantez içindeki S seçimlik dersi, sayı ise ders saatini göstermektedir.

Birinci Sınıf: İktisat (Z, 2), Muhasebe (Z, 3), Amerikan Tarihi (Z, 2), Anayasa Hukuku (Z, 2), Fiziki Coğrafya (Z, 2), İngiliz Dili (Z, 1), İngilizce Kompozisyon (Z, 2), Fransızca veya Almanca (Z, 3).

İkinci Sınıf: İktisat (Z, 2), Modern Yasama Sorunları (Z, 2), Modern İngiliz Edebiyatı (Z, 2) Fransızca veya Almanca (Z, 3), Avrupa Tarihi (S, 3), Matematik (S, 2), İktisadi Coğrafya (S, 2), Kimya (S, 2), Ticari Coğrafya (S, 2), Para, Kredi ve Dövizler (S, 2), Demiryolu Finansmanı (S, 2). Seçimlik derslerden üçü veya dördü seçilmelidir.

Üçüncü Sınıf: İktisat (S, 2), Amerika Tarihi (S, 2), Amerikan İktisadi Coğrafyası (S, 2), Avrupa Bankacılık Tarihi (S, 1), Amerika Bankacılık Tarihi (S, 1), Amerikan Ticareti (S, 2), Sanayi İşletmesi (S, 2), İngiliz Sanayi Kalkınması (S, 2), Hükümet ve Devlet Faaliyeti (S, 2), Kamu Yönetimi (2), İngiliz Anayasa Tarihi (2), Mantık (S, 1), Etik (S, 1), Sosyoloji (S, 2), Yardım Kurumları ve Yardımlar (S, 2), Genel Hukuk (S, 2), Roma Hukuku (S, 2), İngiliz Edebiyatı (S, 2). Seçimliklerden 16 saatlik ders seçilmelidir.

Dördüncü Sınıf: Avrupa Ticareti (S, 2), Kamu Finansmanı (S, 2), Özel Finansman (S, 1), Şirket Finansmanı (S, 1), Ulaşım (S, 2), Koloniler ve Bağımlılık (S, 2), Yerel ve Belediye Kuruluşları (S, 1), İngiliz Yasal Kuruluşları (S, 2), Uluslararası Hukuk (S, 2), Federal Mahkeme Kararları (S, 2), Sosyal Reformcular (S, 2), Amerikan Tarihi (S, 2), İngiliz Medeniyetinin Gelişmesi (S, 2), Rönesans ve Reformasyon (S, 2). Seçimliklerden en az 16 saatlik ders seçilmelidir.

Bu ders programı, zorunlu ders-seçimlik ders yapısı itibariyle, Avrupa ve ABD'de günümüzde uygulanan programlardan çok farklı değildir; aşağıda görüleceği gibi, günümüzde de birinci ve ikinci sınıflarda zorunlu dersler ağırlıktadır, üçüncü ve dördüncü sınıflarda ise hep seçimlik dersler vardır. Ancak bu program, içerdiği dersler bakımından bugüne göre önemli farklar göstermektedir; bugünkü ABD ve İngiltere programlarında hukuk yoktur, coğrafya da yoktur, tarih de görece azalmıştır.

Bu bölümü şöyle bir gözlem ile bitirelim. İktisat eğitimi, ayrı iktisat dersleri verilmesi anlamında, İngiltere, Almanya, ABD ve hatta burada kapsamadığımız Japonya'da yaklaşık olarak aynı

dönemlerde başlamıştır. İktisat, düşünce ve bilim dalı olarak önce İngiltere’de gündeme girmiştir, ancak eğitimi diğer birçok ülkeden dah önce değildir.

3. 20. YÜZYILDA AVRUPA VE ABD’DE İKTİSAT EĞİTİMİ

Yukarıdaki açıklamalardan ve ders programlarından anlaşıldığı üzere, 1900’lerin başlarında iktisat eğitiminin ne yöne gittiği belli olmuştu: İktisada teorik bir temel getirdiğini ifade eden marjinalist iktisat, daha geniş anlamda neoklasik iktisat, giderek ağırlığını arttırıyordu. Aşağıda aktardığımız bilgiler, 1930’lardaki Keynesyen yükselişe karşılık, 20. yüzyılda bu ağırlığın daha da arttığını gösteriyor. Şimdi 20. yüzyılda yine İngiltere, Almanya ve ABD’deki iktisat eğitimine ilişkin gelişmeleri kısaca ele alalım. Bu bağlamda, İngiltere’de yine özellikle Cambridge ve LSE’yi, ABD’de de Harvard ve MIT’yi temel alacağız.

3.1 Cambridge, Marshall ve Keynes

20. yüzyıl başlarına gelindiğinde Cambridge Üniversitesinde Marshall, bir yandan iktisadı neoklasik temeller üzerinde “bilimsel ve teorik” hale getirme uğraşısı veriyordu, diğer yandan da, daha sonra fakülteye dönüşecek olan, ayrı bir iktisat bölümü örgütlemeye yönelik çabalarını sürdürüyordu. Bu çabalar sonunda Cambridge’de hukuk sınavından ayrı bir iktisat sınavı (Tripos) verilmesi kararlaştırıldı. 1903 Mart ayında açıklanan yeni sınav programına göre ayrı bir iktisat ders programı düzenlemesi yapılacaktı.

Cambridge’de iktisadın ayrı bir konu olarak eğitiminin başlamasından sonra hepsi zorunlu 7 sınav konusu belirlendi. Sınavın ilk aşaması 1905’te başlayacaktı. Gay (1903). Bu ilk aşamadaki 7 sınav konusundan üçü, İktisadın Genel İlkelerini kapsıyordu. Dördüncü konu Britanya’nın ve İngilizce Konuşan Toplumların İktisat Tarihi ve İktisadi Gelişmesi idi. Beşinci konuda Fransa ve Almanya’nın İktisat Tarihi ve İktisadi Gelişmesi vardı. Bu iki tarih ve gelişme konusu içinde Fiziki Coğrafya da yer alıyordu. Altıncı konu İngiliz Anayasası ve Sömürgelere ilişkindi. Yedinci sınavda, iktisadi bir konuda kompozisyon yazılıyordu.

İktisat eğitiminin üçüncü senesi sonunda yapılan ikinci aşama sınavında 14 konu vardı. Genel İktisat başlığı altında Genel İktisat, Kamu Maliyesi ve Hükümetin Ekonomik İşlevleri üç konuyu oluşturuyordu. İleri İktisat başlığı altında ise dört konu yer alıyordu; (i) Modern Sanayiinin Yapısı ve Sorunları, (ii) Ücret ve İstihdam Koşulları, (iii) Para, Kredi ve Fiyatlar, ve (iv) Uluslararası İktisat. İleri İktisat başlığı altındaki iki sınavda mutlaka analitik ve matematiksel yöntemlerin kullanılması isteniyordu.

Geri kalan yedi sınavdan altısı Politika ve Hukuk konularına yönelik olacaktı. Bunlardan ikisi 19. yüzyılın Politik Teorileri, ikisi Uluslararası Hukuk, ikisi Hukukun İlkeleri ve Ekonomiye Uygulama oluyordu. Son sınav, yine bir kompozisyon yazmak idi. Gay (1903). İktisatta Cambridge Okulu’nun bu sınav ve ders programı ile birlikte başladığı kabul edilir.

Cambridge’deki yeni iktisat ders ve sınav programında, eski hukuk programının mantık ve psikoloji gibi konuları kaldırılmıştı. Ayrıca, 19. yüzyıl öncesini kapsayan tarih dersleri de kaldırılmıştı. Marshall’ın yönlendirmesiyle hazırlanan rapora göre şimdiki ve yakın geçmişi incelemek yeterliydi. Marshall yeni programın İngiltere ağırlıklı olduğunu biliyordu ve daha sonraki yıllarda ABD ve Avrupayı da kapsayarak karşılaştırmalı inceleme olanağı veren bir program yapılacağını belirtmişti.

Ashley’e (1907) göre, 20. yüzyıl başlarında neoklasik iktisat artık “iktisat teorisi” olarak anılıyor ve iktisat tarihi ile aradaki bağı koparıyordu. Başka birçok iktisatçı gibi, bu keskin ayrışmadan Ashley de rahatsız olmuştu ve eğitimin bu ayrışmadan zarar göreceğini düşünüyordu. Diğer yandan, aynı dönemde başta Cambridge ve LSE olmak üzere, İngiltere üniversiteleri eğitim sistemi içinde iktisat eğitiminin yerini ve kapsamını genişletip yaygınlaştırdılar. 1903’te yaşanan bir başka gelişmeyi de kısaca belirtelim: BEA (British Economic Association) adını RES (Royal Economic Society) olarak değiştirmiş ve bir kraliyet arması almıştır.

Çalışmaya ve özellikle kitap yazmaya daha çok zaman ayırabilmek üzere Marshall, 1908’de Cambridge’deki görevinden istifa etti ve kürsüsünü 31 yaşındaki eski öğrencisi A. C. Pigou’ya devretti. Bu devir ile Marshall, Cambridge’de teorik ve analitik iktisat yaklaşımının sürmesini istiyordu. Önce 1912’de Wealth and Welfare, sonra 1920’de The Economics of Welfare başlığı ile

yayınlanan kitabı ile refah iktisadı'nın öncüsü sayılan Pigou, kürsü başkanlığı görevini 1943'e kadar sürdürdü. Pigou, Cambridge'deki uzun sayılır görevi süresince, Marshall'ın düşüncelerinin ve kitaplarının sadık bir takipçisi oldu.

1926-1927 eğitim yılında iki aşamalı Cambridge iktisat sınavlarının (Tripos) birinci ve ikinci aşamalarındaki ders ve sınav konuları, Smith'de (1928, s. 32-33) yer aldığı şekliyle, şöyleydi:

Birinci Sınav: 1- İktisat Kompozisyonu; bu konudaki genel bilgi düzeyini, düşüncelerini ve yazı yeteneğini ölçmek üzere yapılır. 2- İktisat Teorisi (Değer ve Bölüşüm); Marshall'ın Principles of Economics kitabını kapsar. 3- Sanayi ve İşgücü; sanayinin yapısı, örgütlenmesi ve işgücünü etkileyen koşullar ve sosyal ilerleme. 4- Ticaret ve Finans; para, bankacılık, piyasalar, uluslararası ticaret, vergi ve kamu maliyesini kapsar. 5- İngiliz İktisat Tarihi; ağırlıklı olarak 1700 sonrasını kapsar. 6- (a) Avrupanın İktisat ve Genel Yakınçağ Tarihi veya (b) Britanya İmparatorluğunun ve Amerikanın İktisat ve Genel Yakınçağ Tarihi. Bu derslerde ağırlıklı olarak 1800 sonrasındaki ekonomik ve politik gelişmeler ve aralarındaki ilişkiler veriliyordu.

İkinci Sınav: 1- İktisat Kompozisyonu; birinci sınavdaki gibi, bu konudaki genel bilgi düzeyini, düşüncelerini ve yazı yeteneğini ölçmek üzere yapılır. 2. İktisadın İlkeleri; iktisadın kapsam ve yöntemi, arz, talep, ücret, faiz, kira, dış ticaret, fiyatlar ve vergiyi kapsar. 3- Kamu Maliyesi; borçlanma ve harcamalar, uluslararası ticaret kuralları ve hükümetler arası finansal ilişkiler yer alır. 4- Sanayinin Yapısı ve Sorunları; ulusal ve uluslararası boyutta sanayi mekanları, üretim ve pazarlama yöntemleri, tarımsal örgütlenme ve kiralama, ulaşım, sektörel dalgalanmalar, talep, stokları içerir.

Diğer Konular: 5- Bölüşüm ve İşgücü; sınıflar ve kişiler arasında gelir dağılımı, işveren-işçi ilişkileri, istihdam dalgalanmaları, fakirliğe yönelik hükümet faaliyetleri. 6- Para, Kredi ve Fiyatlar; para teorisi, para sistemleri ve satınalma gücü, bankalar ve bankacılık sistemi, para piyasaları ve kredi dalgalanmaları, döviz kurları, ticaret dengesini içerir. 7- Modern Dünyada Hükümet Yapısı ve Yöntemleri. 8- Siyaset Teorisi. 9- Uluslararası Ticaret ve İlişkiler Teorisi. 10- (a) İngilterede Ekonomik Koşullar (1823-1828) ve Çağdaş Sosyal Düşünce; (b) İstatistik Teorisi.

1920'lerde ve özellikle 1930'larda Cambridge'de iktisada önemli katkılar vardır. Katkı yapanların başında, zaman zaman kamu görevleri için ayrılrsa da, 1908-1946 arasında Cambridge'de öğretim üyeliği yapan John Maynard Keynes gelir. 1911'de, oldukça genç yaşta, Economic Journal'ın editörlüğünü üstlenen Keynes, Treatise on Probability (Olasılık Üzerine İnceleme), Treatise on Money (Para Üzerine İnceleme), gibi kitapları yanında asıl olarak 1936'da yayınlanan ve makroiktisadın doğuşuna yol açan The General Theory of Employment, Interest and Money (kısaca Genel Teori) ile ünlenmiştir.

O dönemin diğer önde gelen katkı yapanları şunlardır. (i) The Economics of Imperfect Competition (Aksak Rekabet İktisadı), Essay on Marxian Economics (Marksist İktisat), The Accumulation of Capital (Sermaye Birikimi) gibi birçok çalışmasıyla ve sermaye teorisi konusunda 1960'larda yapılan "Cambridge tartışmaları"nın önde gelen ismi olarak Joan Robinson. (ii) Marshall'cı firma teorisine yönelttiği eleştirisi ile, Ricardo yayınları ile ve "Cambridge tartışmaları"nın diğer önde gelen ismi olarak Piero Sraffa. (iii) LSE'de iken neoklasik yaklaşıma, Genel Teorinin yayınlanması ertesinde Cambridge'e gelip anti-neoklasik ve Keynesyen yaklaşıma uyan araştırmaları ile Nicholas Kaldor. (iv) Yatırım ve işsizlik konusundaki yayınlarıyla Richard Kahn. (v) "Sol Keynesyen" makale ve kitaplarıyla Maurice Dobb. (vi) 1930'lar Cambridge'inde neredeyse tek neoklasik iktisatçısı Frank Hahn.¹³

Uluslararası düzeyde araştırmayı özendirmek ve araştırma projelerine olanak sağlamak amacıyla Keynes Cambridge'de 1939'da Uygulamalı İktisat Bölümü kurulmasını önermişti. Bu öneri savaş nedeniyle ancak 1945'te yaşama geçmiştir. Ekonometrik ve matematiksel model çalışmalarının yoğun olarak yapıldığı Uygulamalı İktisat Bölümünün ilk başkanlığını 10 yıl süre ile yapan Richard Stone, James Meade ile birlikte, ulusal gelir hesaplama yöntemleri konusunda önemli katkılar yapmıştır.

Savaştan sonra Cambridge iktisat ders programında görülen önemli iki değişiklik vardır: Birincisi, iktisat, makroiktisat ve mikroiktisat olarak ikiye ayrılmıştır. İkincisi, iktisat derslerinde matematiğin

¹³ Newschool (2005) <http://homepage.newschool.edu/het>

ağırlığı giderek artmış¹⁴, Matematiksel İktisat ve Ekonometri ayrı ders konuları olmuşlardır. Marshall ve Keynes'den sonra Economic Journal üzerinde etkisi giderek azalan Cambridge, 1977 yılında Keynesyen bir çizgisi olan **Cambridge Journal of Economics** dergisini yayınlamaya başladı. İktisat eğitiminin verildiği İktisat ve Siyaset Fakültesi'nin adı yaklaşık 100 yıl sonra, 2004 sonunda değiştirilip İktisat Fakültesi olmuştur. Bu değişiklikte birlikte, aynı tarihte Uygulamalı İktisat Bölümü de kaldırılmış ve fakülte içinde yeniden düzenlenmiştir.

Cambridge'de 1960'lardan bu yana iktisat sınavları (Tripos) üç yıl içinde üç bölüm halinde yapılmaktadır. Bu üniversitedeki eğitimde "iktisadın matematiksel yönü vurgulanmaktadır ve bu nedenle üniversiteye girmek isteyen adayların iyi matematik eğitimi almış olması istenmektedir."¹⁵ 2005-2006 ders yılında Cambridge'de uygulanan iktisat ders programı ve sınav konuları şunlardır.

Birinci Yılda beş zorunlu sınav vardır: 1. Mikroiktisat. 2. Makroiktisat. 3. Nicel Yöntemler; matematiksel ve istatistiksel yöntemler. 4. Siyaset; iktisadın siyasi ve sosyolojik yönleri. 5. Britanya İktisat Tarihi.

İkinci Yılda üç zorunlu, bir seçimlik sınav vardır. **Zorunlular:** 1. Mikroiktisat; oyun teorisi dahil matematiksel yöntemler yer almaktadır. 2. Makroiktisat; dinamik makroiktisada ağırlık verilmektedir. 3. Ekonometri; ekonometrik yöntemlerin açıklaması ve gerçek verilerin kullanılmasıyla uygulanması. **Seçimlikler:** 1. Kalkınma İktisadı; analitik sorular yanında ülke deneyimleri de tartışılmaktadır. 2. (i) Modern Toplular; sosyoloji içermektedir. 3. Matematik; iktisatçılar ve istatistikçiler için matematik içerir, dinamik iktisat yöntemleri ve olasılık gibi farklı konuları içerir.

Üçüncü Yılda iki zorunlu sınav, **bir zorunlu tez** ve **iki seçimlik** sınav vardır. **Zorunlular:** 1. Mikroiktisat. 2. Makroiktisat. **Seçimlikler**, ikisi seçilecek: 1. İşgücü İktisadı. 2. İktisat Teorisi ve İnceleme; burada modellere ve matematiğe dayalı inceleme yapılmaktadır. 3. Matematiksel İktisat. 4. Bankacılık, Para ve Finans. 5. Kamu Ekonomisi. 6. Az Gelişmiş Ülke Ekonomileri. 7. Sanayi. 8. Ekonometrik Yöntem ve Uygulama. 9. Zaman Serileri ve Finansal İktisat. 10. ve 11. İktisatta bir konu. 12. ve 13. İktisat Teorisinde bir konu. 14. Modern Britanya. 15. Sosyoloji ve Siyaset konusu.

3.2 LSE, Neoklasik İktisat ve İktisat Eğitiminde Uluslararası Boyut

Daha önce belirttiğimiz gibi, LSE'nin ilk başkanı Muhafazakar Parti'den politikaya girmişti. Ardından gelen başkan da Liberal Parti'den politikaya girdi. Bu arada LSE'ye Fransa'dan ve ABD'den müsafir öğretim üyeleri gelip ders veriyorlardı. ABD'den gelenler arasında örneğin Richard T. Ely vardı. Önemli bir gelişme de, üniversite eğitimini tamamlayan başarılı öğrencilere araştırma bursları verilmesi ve bunların lisansüstü eğitime ve akademik kadrolara yönlendirilmesi idi. LSE, doktora başta olmak üzere lisansüstü eğitimi baştan beri önemsemi. 1905-1906 eğitim yılında İngiltere ve Galler'de toplam 181 lisansüstü öğrencisinden 69'u LSE'de, 36'sı Cambridge'de, 27'si Oxford'da, geri kalanı da Manchester gibi diğer üniversitelerde idi.¹⁶

1919'da LSE başkanlığına getirilen William Beveridge, iktisat eğitiminin özellikle kamu yönetiminde ve parlamentoda yer alacaklar için gerekli olduğunu ve bu eğitimin "liberal" olması gerektiğini söylüyordu. Beveridge (1921), kendi ders programı önerisini *Economica*'da yayınladı.

Ocak 1921'de LSE'nin kendi dergisi **Economica** yayın hayatına başladı. Cannan 1926'ya kadar bölüm başkanlığını ve neoklasik çizgide ders vermeyi sürdürdü. Yerine gelen Allyn A. Young'ın bölüm başkanlığı, kendisinin 1929'da ölümüyle ancak üç yıl sürdü. 1926'da Bankacılık ve Para kürsüsü faaliyete başladı.

LSE'de 1926-1927 ders yılında iktisat lisans derecesi (B. Sc.) almak için izlenmesi gereken dersler ve girilmesi gereken sınavlar şunlardır (Smith (1928, 29-30));

¹⁴ İkinci dünya savaşından sonra iktisatta matematik kullanımının artmasıyla ilgili olarak Debreu'ye (1991) bakılabilir.

¹⁵ Cambridge: <http://www.cam.ac.uk/cambuniv/guide/ugcourses/economics.html>

¹⁶ Wikipedia (2005) http://en.wikipedia.org/wiki/London_school_of_Economics. Bu öğrencilerin sosyal bilimler dalındaki lisansüstü öğrenciler olduğu varsayılabilir. Ancak belirtilen kaynakta bu bağlamda bir açıklık yoktur.

Birinci Sınıf: I) Zorunlu Dersler: 1. İktisadın Temelleri. 2. Coğrafya. 3. Matematik veya Mantık veya Fransızca veya Almanca. 4. İngiliz İktisat Tarihi. 5. İngiliz Anayasası veya İngiliz Hukukunun Temelleri.

İkinci ve Üçüncü Sınıf: I) Zorunlu Dersler: 1. İktisadın İlkeleri. 2. Para ve Bankacılık. 3. 1815 Sonrası İngiltere İktisat Tarihi. 4. İstatistiksel ve Bilimsel Yöntemler. 5. 1815 Sonrası Büyük Devletler Tarihi. 6. Politik ve Sosyal Teori. 7. Kamu Yönetimi veya Karşılaştırmalı Sosyal Kurumlar.

II) Seçimlik Dersler: 1. Ortaçağ İktisat Tarihi. 2. Modern İktisat Tarihi. 3. Bankacılık ve Para'nın Tarihi, Teorisi ve Günümüz Sistemleri. 4. Coğrafya. 5. Uluslararası İktisat'ın Tarihi, Teorisi ve Günümüz Sistemleri. 6. Ulaşımın Tarihi, Teorisi ve Günümüz Sistemleri. 7. İstatistik Teorisi ve Uygulaması.

Yukarıdaki 7 seçimlik dersten birisi seçilecekti. LSE'de böylece ihtiyatlı bir seçimlik ders uygulaması başladı. LSE'deki programın ilginç bir ayrıntısı da şudur; tam zamanlı öğrencilerin 3 yıl, yarı zamanlı ve/veya akşamcı öğrencilerin 5 yıl programa devam etmeleri gerekmektedir. Smith (1928).

LSE, kuruluşundan itibaren, politik iktisada ve klasik iktisatçılara uzak dururken, Cambridge ile ve bu arada Marshall ve çevresi ile de rekabete girmişti. Ashley (1907), Smith (1928), Coats (1967) ve Maloney (1976). Yine de, LSE'deki iktisat eğitiminin 1920'ler sonunda ve 1930'larda Cambridge'deki eğitimden ve özellikle Keynesyen yaklaşımdan önemli ölçüde etkilenmesi bekleniyordu. Çünkü, 1929'da başlayan Büyük Bunalım önemli çalkantılar yaratmıştı ve Cambridge'de Marshall'dan sonra Pigou ve Keynes makro dalgalanmalar konusundaki çalışmalarıyla öne çıkmışlardı.

Ancak 1929'da iktisat bölüm başkanı olan Lionel Robbins, Marshall'ın sentezci neoklasik yaklaşımını da, giderek etkisi genişleyen Keynes'i de bir kenara bırakarak yönünü kıta Avrupasındaki marjinalistlere doğru çevirdi. 1961'e kadar süren Robbins'in bölüm başkanlığı döneminde önce Avusturya okulundan Friedrich A. Hayek LSE'ye davet edildi ve 1931'de LSE'nin kadrosuna katıldı. Robbins'in Hayek'i, Keynes'e ve Cambridge'deki Keynes'ci gruba karşı sermaye birikimi ve özellikle deveresel hareketler konusunda karşı yazılar yazmaya özendirdiği söylenir.¹⁷ Ancak Hayek bu tartışmalardan, teorik anlamda, yenik çıkmıştır.

LSE'nin öne çıkmasında önemli bir paya sahip olanların başında John R. Hicks gelir. LSE'ye 1926'da Oxford'dan mezun olur olmaz katılan Hicks, marjinalist yaklaşım içinde marjinal üretkenlik ve ilk kez kendisinin kullandığı ikame esnekliği gibi kavramlar eşliğinde sermaye ve değer konularında önemli yayınlarından sonra, Genel Teori'nin IS-LM açıklamasını yaparak ünlendi. Hicks 1935'te Cambridge'e giderek dönemin en önemli kitaplarından sayılan Value and Capital'i (Değer ve Sermaye) yayınladı. Cambridge'den de 1938'de ayrılan Hicks önce Manchester, sonra Oxford'da öğretim üyeliği yaptı ve bir okul grubunun içinde yer almadı.

LSE'yi 1930'larda önde gelen okullardan birisi yapan diğer iktisatçılar arasında şunlar vardır. (i) Marjinalist çizgide mikroiktisada, endeks sayıları başta olmak üzere istatistiğe ve makroiktisadın matematiksel açıklamasına yönelik yayınları ile Roy G. D. Allen. (ii) Marksist iktisat açıklamaları ve yorumlarıyla Paul Sweezy¹⁸. (iii) Daha öğrenciliği döneminde yaptığı yayınlarla ve tekel gücünün ölçülmesi konusundaki çalışmasıyla bilinen ve daha sonra ABD'ye giden Abba Lerner. (iv) Sermaye tartışmalarında beklentileri öne çıkaran Keynesyen yaklaşımdaki George Shackle. (v) Refah iktisadı konusundaki çalışmalarıyla Tibor Scitovsky.

Aşağıda Almanya ile ilgili bölümde açıkladığımız gibi, 1930'larda Nazi baskısından ve kıyımından kaçmak üzere Almanya'dan ve çevre ülkelerden İngiltere'ye, ve Türkiye dahil başka ülkelere, öğretim üyeleri ve öğrenciler geldi. Bunlar arasında iktisatçı öğretim üyeleri ve iktisat öğrencileri de vardı ve bunların bazıları da LSE'ye yönelmişti. Scherer (2000), doğrudan bir kıyım uğramamış olsalar da, Hayek, Kalecki, Scitovsky ve, ailesi nedeniyle, Hahn'ı bu grup içinde görmek gerektiğini söylüyor.

¹⁷ Newschool (2005) <http://homepage.newschool.edu/het>

¹⁸ Paul Sweezy ABD'ye döndükten sonra McCarthy döneminde 1953'te "itaatsizlik" ile suçlanıp hapse atılmış ancak sonra aklanmıştır.

Bu bağlamda önemli bir ayrıntı şudur: LSE başkanı W. Beveridge, Avrupalı göçmen öğretim üyelerini desteklemek üzere bir "Akademik Yardım Konseyi" oluşturmuştur. Bu konseyin mali kaynağının büyük bölümü Amerikan kökenli Rockefeller Vakfı'ndan sağlanmıştır. Rockefeller Vakfı ayrıca, Oxford İstatistik Enstitüsüne yapılan geçici öğretim üyesi atamalarının maliyetini de karşılamıştır. Aşağıda belirttiğimiz gibi, bu vakıf asıl büyük yardımları ABD'ye yönelen göçmen öğretim üyelerine yapmıştır. Scherer (2000, s. 616).

LSE'deki eğitim programının uygulanmasında ve özellikle araştırma olanaklarının yaratılmasında Rockefeller Vakfı yanında yine Amerikan kökenli Carnegie Vakfı'nın da katkıları vardır. 1923-1934 döneminde yalnızca Rockefeller Vakfı LSE'ye yaklaşık 450 000 sterlin bağışlamıştır. Bu dönemde LSE'nin yıllık toplam geliri, ortalama olarak, 100 000 sterlinin altındadır. Hayek (1946, s. 25-26). Yani, yapılan bağışlar oldukça büyüktür. Bu bağışlar ile Beveridge'in göçmen öğretim üyeleri için "Akademik Yardım Konseyi" kurması arasındaki bağlantının ayrıntısını bilmiyoruz. Bu dönemde LSE, iki önemli iktisat dergisini de devreye soktu. 1927'de **Economic History Review**, 1933'te de **Review of Economic Studies** yayın hayatına başladılar.

Kurulduğu yıllardan itibaren LSE'de önemli oranda yabancı öğrenci olmuştur. Bu okulda 1938-1939 ders yılında yaklaşık 3000 öğrenci vardı. Bunların 1417'si düzenli-tam zamanlı, geri kalanı yarı zamanlı öğrencilerdi. Çok büyük bölümü tam zamanlı olan yabancı öğrencilerin sayısı ise 700 idi. Hayek (1946). II. dünya savaşının başlamasıyla LSE'nin eğitim kadrosu daraldı, eğitim faaliyeti azaltıldı. 1940'da Londra'nın bombalanmaya başlamasıyla da LSE'deki eğitimin Cambridge'de sürdürülmesine karar verildi.

İkinci dünya savaşından sonra LSE'de de iktisat, mikroiktisat ve makroiktisat olarak ikiye ayrılmıştır. Ayrıca, başka üniversitelerde de olduğu gibi, matematiğin ağırlığı artmış, Matematiksel İktisat ve Ekonometri önemli ders konuları olmuştur.

LSE'de 2005 yılı itibariyle toplam yaklaşık 1000 öğrenci vardır, bunların yaklaşık %75'i yabancısıdır ve 20'den fazla konuda lisans derecesi verilmektedir. Bu programlardan iktisatla ilgili olan bazıları şöyledir: 1. İktisat. 2. Coğrafya ve İktisat. 3. Çevre Politikası ve İktisat. 4. Ekonometri ve Matematiksel İktisat. 5. Felsefe ve İktisat. 6. Hükümet ve İktisat. 7. İktisat ve İktisat Tarihi. 8. Matematik ve İktisat. 9. Sosyal Politika ve İktisat.

LSE'de 2005-2006'da uygulanan iktisat ders programındaki zorunlu (Z) ve seçimlik (S) dersler şöyledir.

1. İktisat (Z). 2. Nicel Yöntemler (Z). Bu ders, İktisat dersinin önkoşuludur ve aynı anda alınması gerekir. 3. Matematik (Z). Bu ders, daha sonraki bazı derslerin önkoşuludur. 4. Mikroiktisadın İlkeleri I (Z); İktisat ve Nicel Yöntemler veya Matematik önkoşuludur. 5. Mikroiktisadın İlkeleri II (S). Bu ders İktisat Programı için seçimlik, Matematik ve İktisat Programı için zorunludur. Matematik dersleri önkoşuludur. 6. Makroiktisadın İlkeleri I (Z); İktisat, Nicel Yöntemler veya Matematik önkoşuludur. 7. Ekonometriye Giriş (Z); İstatistik Teorisine Giriş önkoşuludur.

8. Ekonometrinin İlkeleri (S); İstatistik Teorisine Giriş önkoşuludur. 9. İleri İktisat Analizi (S); daha önceki tüm matematik ve iktisat dersleri önkoşuludur. 10. Politik İktisat (S); daha önceki tüm zorunlu iktisat dersleri ve Ekonometriye Giriş dersi önkoşuludur. 11. AB'nin İktisadi Analizi (S); daha önceki tüm zorunlu iktisat dersleri önkoşuludur. 12. Kurumların İktisadi Analizi (S); daha önceki tüm zorunlu iktisat dersleri önkoşuludur. 13. Kalkınma İktisadı (S); daha önceki tüm zorunlu iktisat dersleri ve Ekonometriye Giriş dersi önkoşuludur. 14. İktisadın Tarihi: Teorilerin Değişimi (S). 15. Sanayi İktisadı (S); zorunlu Mikroiktisat dersi önkoşuludur. 16. Uluslararası İktisat (S); Mikroiktisat ve Makroiktisat dersleri önkoşuludur. 17. İşgücü İktisadı (S); daha önceki tüm zorunlu iktisat dersleri ve Ekonometriye Giriş dersi önkoşuludur. 18. Matematiksel İktisat (S); daha önceki matematik dersleri önkoşuludur. Bu ders Matematik ve İktisat Programı için zorunludur. 19. Para İktisadı (S); daha önceki tüm zorunlu iktisat dersleri önkoşuludur. 20. Kamu İktisadı (S). 21. Uygulamalı Ekonometri Sorunları (S); Ekonometriye Giriş veya Ekonometrinin İlkeleri dersi önkoşuludur.

Görüldüğü gibi, LSE'de geniş bir seçimlik ders yelpazesi vardır. LSE'de ayrıca İktisat, Ekonometri ve Matematiksel İktisat, Kamu ve İktisat Politikası gibi birçok yüksek lisans ve doktora programı yapılmaktadır.

3.3 Almanya ve Göç Eden İktisatçılar

Almanya’da, ve ayrıca İsviçre’de, iktisat dersleri II. dünya savaşı sonuna kadar hukuk bölümleri içinde okutulmaya devam etmiştir. Çünkü birçok ülkede iktisat eğitimi iktisat bölümlerinde yapılırken, bu ülkelerde iktisat bölümleri ancak II. dünya savaşı sonrasında açılmıştır. İktisat Bölümünün Avusturya’da açılması daha da geç olmuştur. Rothschild (1964).

Nisan 1933’te Hitlerin başkanı olduğu Alman Hükümeti bir yasa ile 3000’den fazla öğretmen/öğretim üyesinin işine son verdi. Bunlar genellikle Aryan ırkından sayılmayanlar, örneğin Yahudi, ve sosyalistler, komünistlerdi ve aralarında birçok iktisatçı da vardı. İşine son verilenlerden ve baskı altında olanlardan bir bölümü başka ülkelere göç ettiler. Almanya’dan göçen ve yaşam öyküleri derlenebilen 221 Alman iktisatçıdan 131’i ABD’ye, 35’i İngiltere’ye, 8’i İsrail’e, 7’si Türkiye’ye ve 7’si Latin Amerika ülkelerine gitmişlerdi. Scherer (2000).

221 iktisatçı içinde yer alanlardan bazıları şunlardır; Ludwig von Mises, Oskar Morgenstern, John von Neumann, Jacob Marchack, Gerhard Tintner, Abraham Wald, Richard Musgrave, Albert Hirschman, Paul Rosenstein Rodan, Alexander Gerschenkron, Paul Streeten, Friedrich von Hayek, Gottfried Haberler, Fritz Machlup, William Fellner ve Robert Aumann. Bu 221 iktisatçı arasında, Avrupa’dan olumsuzluklar ve baskılar nedeniyle göçen şu iktisatçılar yoktur: Franco Modigliani, Leonid Hurwicz, Michael Kalecki, Tjalling Koopmans, Oskar Lange, Evsey Domar, Zvi Griliches, Jan Kmenta, Tibor Scitovsky.

1930’lar başından 1945’e kadar olan Hitler döneminin Almanya’daki iktisat düşüncesi ve eğitimi üzerinde önemli olumsuz etkisi oldu. Marshall’cı neoklasik iktisat ve Cambridge’deki aksak rekabetle ilgili çalışmalar Alman iktisat dünyasına ve eğitim sistemine ulaşmıştı. Ancak Cambridge’de yapılan diğer çalışmalar, özellikle Keynes’in çalışmaları, diğer ülkelere hızla yayılırken, Almanya’da ve Almanya’nın etkisi altındaki Avusturya ve İsviçre’de bu yayılma olmadı. Ulusal gelir hesapları ve büyüme gibi konular ancak 1946’dan itibaren geniş olarak ele alınabildi. Mikroiktisat’taki, aksak rekabet ve tekellerdeki bilgi açıkları daha hızla kapatılabildi. Rothschild (1964).

Kamu Maliyesi, savaş öncesi Almanya’da önemli yer tutan bir konuydu, savaş sonrasında önemini daha da arttırdı. Bu konuda önde gelen bir çalışmaya, Fritz Neumark’ın 1947’de yayınlanan kitabıdır.¹⁹ Neumark bu çalışmasını İstanbul Üniversitesinde iken yapmıştır ve kitap yayınlandığında halen bu üniversitede görevlidir.

1920’lere kadar güçlü olan Alman tarihsel iktisat okulunun etkileri, 1945 sonrasında Almanya’da çok azalmıştır. Buna karşılık, 1950’den itibaren Freiburg Üniversitesinde ORDO-liberalleri olarak bilinen bir neoliberal grubun geliştiği söylenebilir. 1948’de Alman İktisat Birliği Verein für Socialpolitik yeniden faaliyete başladı. Bu birlik Almanya yanında Avusturya ve İsviçre’deki Almanca konuşan iktisatçıları da bünyesinde barındırmaktadır.

Almanya’nın iktisat konusunda belirtilmesi gereken bir özelliği, kısa dönem konjontürel gelişmeleri izleyen ve inceleyen bağımsız araştırma kurumlarının varlığıdır. Bunlar arasında München, Essen, Kiel, Berlin önde gelenleridir. Bu kurumların önemli bir faaliyeti, kendi bünyelerinde ve dışarıda yapılan araştırmaların yer aldığı dergiler çıkarmalarıdır. Dünyada ilk üç aylık (dönemsel) ulusal gelir hesaplaması 1957’de Berlin Enstitüsünde F. Grunig tarafından yapılmıştır.

3.4 Harvard, MIT, Matematik ve Keynesyen İktisat Tartışması

1900’lerin başında ABD’de iktisat eğitiminin önemli üniversiteleri Harvard, Yale, MIT, Johns Hopkins, Pennsylvania, Princeton, Chicago, Cornell idi. Bu dönemde Harvard’da öne çıkan iktisatçılar Frank Taussig ve Thomas Nixon Carver idi. Taussig 1896’da *Quarterly Journal of Economics*’in editörlüğünü üstlendi, 1901’de kendisine özel bir politik iktisat profesörlüğü verildi ve 1904-1905’de AEA’nın başkanlığını yaptı. Carver, 1904’te yayınlanan neoklasik yaklaşımdaki *Distribution of Wealth (Servetin Dağılımı)* kitabı ile ünlenmişti ve ABD’de Tarımsal İktisat dersini ilk veren kişilerden biriydi. Taussig ve Carver, 1920’ler sonuna kadar Uluslararası İktisat ve Gümrük Vergisi konusunda otorite olarak bilindiler. Mason (1982).

¹⁹ Neumark’ın kitabının Almanca başlığı şöyledir: “Theorie und Praxis der Modernen Einkommensbesteuerung”.

Bu arada 1905'te AEA, Quarterly Journal of Economics dergisini kendi çıkaracağı bir dergi ile birleştirmeyi önerdi. Bu öneriyi Harvard İktisat Bölümü kabul etmedi ve AEA **American Economic Review** dergisini 1911'de yayınlamaya başladı.

Harvard'da iktisatçılar için ilk matematik dersi, daha sonra LSE'de bölüm başkanı olan Allyn Young tarafından 1910-1911 eğitim yılında verildi. Bu eğitim yılında lisans ve lisansüstü düzeylerde iktisat teorisi derslerini Taussig ve Carver veriyordu. A. Young'ın verdiği iktisatçılar için matematik dersi, kendisi müsafir öğretim üyesi olarak ayrıldığından, 1933-1934 eğitim yılına kadar bir daha verilemedi.²⁰

1917'de Charles J. Bullock tarafından Harvard Ekonomik Araştırma Komitesi'nin (Harvard Committee on Economic Research: HCER) ve Harvard Ekonomi Hizmeti'nin (Harvard Economic Service: HES) kurulması, üniversitede araştırma ve ekonomiyi izleme faaliyetlerinin birleştirilmesi anlamında ilk örnek olarak kabul edilmektedir. Burada düşünce, HCER'in ekonomik gelişmeler ve dalgalanmalar konusunda bilimsel araştırmalar yapması, bunlar temelinde kısa vadeli öngörüler de yapması ve HES'in de bu öngörülerini iş dünyasına ücret karşılığında sunması idi. Bu uygulama, yapılan bağışlardan da destek bularak, 1920'lerde oldukça başarılı oldu ve Mason'ın (1982, s. 414-415) aktardığına göre; daha sonraki yıllarda LSE, Cambridge, Paris, Berlin, Roma gibi üniversitelerde benzer uygulamalar başlatıldı.

HCER ve HES uygulamasının bir başka sonucu **Review of Economic Statistics** dergisinin 1918'de kurulması ve 1919'da yayına başlamasıydı. Bu dergide, daha yayın hayatına başladığından itibaren, özellikle devresel hareketlere ilişkin önemli araştırmalar yayınlandı.

Warren M. Persons'ın önderliğinde bir "Ekonomik Durum Endeksi" (Index of Business Condition: IBC) hesaplanıp yayınına başlandı. Bu nedenle Bullock ve Persons'ın başını çektiği HCER-HES grubuna "Barometre Grubu" denildi.

HES, yayınladığı öngörülerde 1929'da başlayan büyük bunalımı öngöremedi. Halbuki, HES grubuna göre, eğer öngöründe kullanılan endeksler olduğu gibi yayınlansa ve değişik yorumlar eklenmese, büyük bunalım öngörülebilirdi. Büyük bunalımdan sonra 1935'te Review of Economic Statistics Harvard iktisat bölümüne devredildi ve adı da bir süre sonra **Review of Economics and Statistics** olarak değiştirildi.

1920'lerde Harvard, yalnızca lisans ve lisansüstü iktisat eğitiminde değil, Taussig ve Carver'ın iktisat ders kitaplarıyla ve Quarterly Journal of Economics dergisiyle artık en öndeydi. 1900'de 4 olan iktisat lisansüstü öğrenci sayısı 1920'de 100'e ulaşmıştı. Mason (1982, s. 408). 1927-1928'de Harvard'a katılan ünlü iktisatçılar arasında The Theory of Monopolistic Competition (Tekelci Rekabet Teorisi) kitabı 1933'te basılan ancak bu konudaki tezini Harvard'da 1927'de veren Edward H. Chamberlin ve Avrupadan Joseph A. Schumpeter vardı. Schumpeter kısa bir ayrılıktan sonra 1932'de Harvard'ın sürekli öğretim üyesi kadrosuna katıldı.

1929'da başlayan Büyük Bunalım, ABD ekonomisini ve tabii üniversiteleri de olumsuz etkiliyordu, kadrolarda azalmalar bile oluyordu. Böyle bir ortamda iktisatçılar şu soruları da tartışıyorlardı: Büyük bunalımlar nasıl açıklanabilir? Bunlar öngörülebilir mi? Bu durumlarda hangi iktisat politikası önerileri getirilebilir? İşte bu ortamda bu tür sorulara cevap aramak üzere 12 ABD'li ve 4 Avrupalı iktisatçı 29 Aralık 1930'da **Ekonometri Derneğinin** (Econometric Society) kuruluşu için ABD-Cleveland'da toplanırlar. Toplantının başkanlığını o sırada henüz Bonn Üniversitesinde olan Schumpeter yapar, derneğin ilk başkanlığına da Irving Fisher seçilir. Ekonometrinin ortaya çıkışında ilk temel böylece atılır.

Mali kaynak bulamayan Ekonometri Derneği, işadami Alfred Cowles ile bir anlaşmaya varır; Cowles, sonuçlarını kendisinin de kullanabileceği ekonometrik araştırmalara kaynak verecektir. Şöyle

²⁰ Yine 1910-1911 ders yılında müsafir öğretim üyesi olarak Thorstein Veblen de ikinci kez ders veriyordu. Harvard'ın başkanı Abbott Lawrence Lowell, Veblen'i Harvard'a kadrolu olarak davet etmek için yaptığı konuşmada şöyle demişti: "Verdiğiniz derslerden çok etkilendiğimizi söylemek isterim. Ancak bayanlarla olan ilişkileriniz konusunda çeşitli söylentiler var. Uyararak isterim ki Harvard'da bu tür ilişkilere müsamaha edilemez." Veblen'in cevabı şöyledir: "Sayın Başkan, iktisatçı öğretim üyelerinin (bayan) eşleriyle tanıştım; bu tanışmadan sonra sizi temin ederim ki, böyle bir endişe-kuruntu duymanıza gerek yoktur." Mason (1982, s. 409).

ki, Ekonometri Derneğinin yönetiminde bir araştırma komisyonu kurulacak ve araştırmaların yayınlanacağı bir dergi çıkarılacaktır. Kısaca Cowles Komisyonu olarak anılan komisyonun yapacağı araştırmalara ve dergiye Cowles kaynak verecektir. Derginin adı **Econometrica** olarak belirlenir, başeditörlüğe R. Frisch getirilir, yazarlar arasında Joseph Schumpeter ve Jan Tinbergen de vardır ve derginin ilk sayısı Ocak 1933'te çıkar. Belirtmek gerekir ki, Chicago Üniversitesinde 1933'te oluşturulan Cowles Komisyonları içinde yer alanların önemli bir bölümü Avrupadan göçen iktisatçı öğretim üyeleridir.

1930'lar başında Nazi Almanyası'nın baskısından uzaklaşmak üzere Avrupa'dan ABD'ye gelip Harvard iktisat bölümüne katılanlar arasında Wassily Leontief ve Gottfried Haberler de vardı. Göçmen iktisatçıların özellikle ABD'deki doktora programlarına önemli etki yaptıkları bilinmektedir. Paul Samuelson'a göre; "Amerikan iktisadının 1940'tan sonraki yükselişi Hitler Almanyası'ndan ithal edilen akademisyenler sayesinde hızlanabilmiştir." Scherer (2000, s. 615).

Bu süreçte Rockefeller Vakfı'nın önemli etkisi vardır. Bu vakıf göçmen iktisatçılara büyük yardımlar yapmış, örneğin, sürekli kadroya geçinceye kadar, ABD'deki üniversitelerde göreve başlayan öğretim üyelerinin ücretlerinin yarısını ödemiştir. Bunların önemli bir bölümü önce "New School for Social Research"te göreve başlamışlardır. Scherer (2000).

Schumpeter 1932'de Harvard'ın sürekli kadrosuna katıldığında, iktisat ders programında matematik derslerinin olmamasına çok şaşırır. O dönemde Yale, Columbia ve Chicago gibi üniversitelerin iktisat programlarında matematik ve matematiksel iktisat dersleri vardı. Mason (1982, s.422). Schumpeter, matematik ve ekonometri gibi konuların iktisadın gelişmesine önemli katkı yapacağını düşündüğünden, matematik derslerinin programa eklenmesi için öneriler getirdi ve iyi matematik bilmemesine karşılık böyle bir dersi kendisi vermeye razı oldu. Schumpeter, 1933'te Matematiksel İktisadın Temelleri başlıklı bir ders vermeye başladı. 1935'te bu dersin adı Matematiksel İktisada Giriş oldu ve dersi Leontief vermeye başladı. Aynı yıl lisansüstü öğrencileri için de Matematiksel İktisat dersi konuldu.

1930'lar sonunda Harvard'daki önemli gelişmelerden biri Leontief'in girdi-çıktı modelini oluşturmasıydı. Leontief'in bu konudaki kitabı gecikmeli olarak 1941'de yayınlandı. 1930'lar sonunda John K. Galbraith ve Paul M. Sweezy geçici bir süre için, Keynesyen yorumlarıyla ünlü Alvin H. Hansen kalıcı olarak Harvard'da öğretim üyeliğine başladılar.

Bu dönemde Paul A. Samuelson Harvard'da hem doktora öğrencisi, hem araştırma görevlisi oldu. Samuelson çok başarılı bir öğrenciydi; üstelik önemli dergilerde makaleleri yayınlanıyordu. Bu durumu gören iktisat bölümü kendisini ders veren öğretim üyeliğine (instructor) atanmak üzere önerdi, ancak bu öneri beklenmedik şekilde bölümde reddedildi.²¹ Bunun üzerine Samuelson daha önce kendisine MIT'den yapılan öğretim üyeliği önerisini kabul etti.

1930'lar sonundan itibaren Keynesyen iktisadın yaygınlaşması ile, ABD'de "serbet piyasacı" olarak bilinen kesimlerden iktisadın içeriğine ve bu içerikle yapılan eğitime karşı olumsuz tavırlar sergilendiği görülüyordu. İktisada Giriş kitaplarında ve derslerinde ulusal gelir hesaplarının, hükümetle ilgili değişkenlerin, mali politikaların, istihdam ve işsizlik gibi makro konuların daha çok yer alması eleştirilere konu oluyordu. Bu konuların hükümet müdahalelerine zemin yarattığı ileri sürülüyordu. Bornemann (1957).

Wesley Mitchell ile birlikte yazdığı Measuring Business Cycles (Devresel Hareketlerin Ölçümü) kitabı ile ünlü, 1953-1956 döneminde Eisenhower'ın İktisadi Danışmanlar Konseyi başkanı, 1959'da AER başkanı ve 1970-1978'de ABD Merkez Bankası başkanı olan Arthur Frank Burns, Keynes'in Genel Teorisi ile ilgili olarak 1953'te şunları söylüyordu: "Bu kitap, hükümetin etki alanını genişletmek ve toplumun karakterini değiştirmek için yapılan bir polemiktir." Bornemann (1957, s. 135).

AEA'nın iktisat eğitimi üzerindeki etkisi, değişik çalışmalarla sürdürüldü. 1944'teki AEA toplantısında kurulan eğitim kurullarının raporları Eğitim Bakanlığı ile tartışıldı. AEA'nın 1955 Aralık

²¹ Samuelson doktora tez savunmasında da çok etkileyici olmuştur. Doktora tez jürisindeki üyelerden Schumpeter'in, diğer bir üye olan Leontief'e, "Sınavı geçtik mi Wassily?" dediği söylenir.

toplantısında geniş yetkileri olan İktisat Eğitimi Komitesi kuruldu. Hinshaw and Siegfried (1991). Aynı komitenin yardımıyla 1969'da **Journal of Economic Education** yayına başladı. Bu dergide iktisat eğitimi konusunda araştırmalar yer alıyor. 1990'larda ve 2000'li yıllarda AEA'nın yıllık toplantılarında iktisat eğitimi konusunda ortalama 8-10 oturum düzenlenmektedir.

Son yıllarda Harvard İktisat Bölümünde farklı ders bileşimlerinin yer aldığı alt-programlar yürütülüyor. Bu alt-programlarda zorunlu derslerden sonra seçimlik dersler arasında iktisat konuları yanında "ilgili alan"dan da seçim yapılabilir. İlgili alanlar; matematik, istatistik, bilgisayar, sosyoloji, hükümet olabilir. Ayrıca, MIT'den ve lisansütu programlardan da ders seçilebilir. Alt-programlardan birisi İktisatta Yoğunlaşma (Concentration) adını alıyor ve burada matematiğin iyi öğrenilmesi gerektiği uyarısı yapılıyor.

"İktisatta Şeref (Honors) Derecesi" için ise önemli bir fark bir bitirme tezi yazılmasıdır. Bu tez yerine daha ileri düzeyde ek dersler de alınabilir. Bu derece için ayrıca mikroiktisat, makroiktisat ve ekonometriden oluşan bir genel sınav alınmalıdır. Harvard Department of Economics (2005).

Harvard'da İktisatta Yoğunlaşma için 2005-2006 ders yılında alınması zorunlu dersler ve seçimlik ders grupları şunlardır:

Zorunlu: 1. İktisadın İlkeleri. 2. Matematik 1a. 3. Nicel Yöntemlere Giriş. 4. Olasılığa Giriş. 5. Mikroiktisat Teorisi I; İktisadın İlkeleri ve Matematik 1a önkoşuldur veya 6. Mikroiktisat Teorisi II; Matematik 21a önkoşuldur. 7. Makroiktisat Teorisi I; İktisadın İlkeleri önkoşuldur veya 8. Makroiktisat Teorisi II; İktisadın İlkeleri ve Matematik 21a ve 21b önkoşuldur. 9. Ekonometriye Giriş; Nicel Yöntemlere Giriş önkoşuldur veya 10. İktisatta Nicel Yöntemler; Nicel Yöntemlere Giriş veya tercihan Olasılığa Giriş ve Matematik 20 önkoşuldur.

Seçimlik: I. Genel İktisat ve İktisat Teorisi Grubu: 1. İktisat ve Sosyal Politika – Serbestlik Yanlısı Bakış; İktisadın İlkeleri Önkoşuldur. 2. Sermaye ve Gelir Teorisi; Mikroiktisat Teorisi I ve Matematik 20 önkoşuldur. 3. Psikoloji ve İktisatta Politika Uygulamaları; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 4. İktisatta Oyun Teorisi; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 5. Oyun Teorisine Giriş; Mikroiktisat Teorisi II ve Matematik 21a önkoşuldur.

II. İktisat Tarihi ve Kalkınma İktisadı Grubu: 1. Doğu Asyada Ekonomik Kalkınma; İktisadın İlkeleri önkoşuldur. 2. Latin Amerika Ekonomisi; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Özel Girişim; İktisadın İlkeleri önkoşuldur. 4. Küreselleşme ve Tarih; İktisadın İlkeleri önkoşuldur. 5. Fakirlik ve Kalkınma; Mikroiktisat Teorisi I ve Makroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II ve Makroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 6. Sağlık, Eğitim ve Kalkınma; Mikroiktisat Teorisi I ve Ekonometriye Giriş veya İktisatta Nicel Yöntemler önkoşuldur. 7. Küresel Sağlık ve Nüfus.

III. Para ve Maliye Teorisi ve Politikası, Kamu Kesimi İktisadı Grubu: 1. Kamu Kesimi İktisadı; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 2. Amerikan İktisat politikası; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 3. Suç Ekonomisi; İktisadın İlkeleri ve Nicel Yöntemlere Giriş önkoşuldur. 4. İktisadi Büyümenin Ahlaki Boyutu; Mikroiktisat Teorisi I ve Makroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II ve Makroiktisat Teorisi II önkoşuldur.

IV. Uluslararası İktisat Grubu: 1. Uluslararası Para İktisadı; İktisadın İlkeleri önkoşuldur. 2. Uluslararası Ticaret ve Yatırım; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 3. Uluslararası Ticarete Başlıklar; 4. Uluslararası Ticaret Politikası; Uluslararası Ticaret ve Yatırım ve Matematik 1a önkoşuldur. 5. Uluslararası Finansal ve Makroiktisat Politikası; Makroiktisat Teorisi I veya Makroiktisat Teorisi II önkoşuldur.

V. Sanayi ve Çevre İktisadı Grubu: 1. E-ticaret İktisadı; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 2. Sanayi Organizasyonu: Kuram ve Uygulama; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 3. Çevre ve Kaynak Ekonomisi ve Politikası; İktisadın İlkeleri önkoşuldur.

VI. Finansal İktisat Grubu: 1. Sermaye Piyasaları; Matematik 20 ve Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 2. Şirket Finansmanı; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat

Teorisi II önkoşuldur. 3. Kanadanın Finansal Tarihi; İktisadın İlkeleri önkoşuldur. 4. Finansal İktisatta Başlıklar; Sermaye Piyasaları önkoşuldur.

VII. İşgücü, İnsan Kaynakları, Gelir Dağılımı, Kent İktisadı Grubu: 1. ABD İşgücü Piyasası; Mikroiktisat Teorisi I ve Makroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II ve Makroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 2. Borçlu Toplum; Mikroiktisat Teorisi I ve Makroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II ve Makroiktisat Teorisi II önkoşuldur. 3. Eğitim İktisadı; Mikroiktisat Teorisi I veya Mikroiktisat Teorisi II önkoşuldur.

Karşılaştırmaya ve bazı değerlendirmelere olanak sağlaması için 2005-2006 ders yılındaki MIT iktisat ders programının zorunlu ve bazı seçimlik derslerini veriyoruz:

Zorunlu Dersler: 1. Mikroiktisadın İlkeleri. 2. Makroiktisadın İlkeleri. 3. Mikroiktisat Teorisi ve Kamu Politikası; Mikroiktisadın İlkeleri önkoşuldur. 4. Mikroiktisat Teorisi; Mikroiktisadın İlkeleri, Matematik 1802 ve Matematik 1806 (Doğrusal Cebir) önkoşuldur. 5. Uygulamalı Makroiktisat; Makroiktisadın İlkeleri önkoşuldur. 6. Makroiktisat Teorisi; Makroiktisadın İlkeleri önkoşuldur. 7. İktisatta İstatistiksel Yöntemlere Giriş; Matematik 1802 önkoşuldur. 8. Ekonometri; İktisatta İstatistiksel Yöntemlere Giriş önkoşuldur. 9. İktisadi Araştırma ve Haberleşme; Ekonometri, Mikroiktisat Teorisi ve Makroiktisat Teorisi önkoşuldur. 10. İktisat Tezi; İktisadi Araştırma ve Haberleşme önkoşuldur.

Seçimlik Dersler: 1. İktisatta Özel Konular; Mikroiktisadın İlkeleri önkoşuldur. 2. Oyun Teorisinin İktisadi Uygulamaları; Mikroiktisadın İlkeleri, Mikroiktisat Teorisi ve Kamu Politikası ve Olasılık Sistem Analizi önkoşuldur. Bu dersi Muhammet Yıldız vermektedir. 3. Psikoloji ve İktisat; Mikroiktisat Teorisi ve Kamu Politikası önkoşuldur. 4. Strateji ve Bilgi; Mikroiktisat Teorisi ve Kamu Politikası ile Mikroiktisat Teorisi önkoşuldur. 5. Sanayi Organizasyonu ve Kamu Politikası; Mikroiktisadın İlkeleri önkoşuldur. 6. Sağlık Ekonomisi; Mikroiktisadın İlkeleri önkoşuldur.

7. Hükümetin Sanayi Düzenlemesi; Mikroiktisadın İlkeleri önkoşuldur. 8. Hukuk ve İktisat. 9. İktisat ve E-Ticaret. 10. Telekomünikasyonda Rekabet. 11. Ekonomi Politikte Başlıklar. 12. İleri Makroiktisat. 13. Kamu İktisadı. 14. Finansal İktisat. 15. Çevre Politikası ve İktisat. 16. Eğitim İktisadı. 17. Bilgi Teknolojisi ve ABD İşgücü Piyasası. 18. Uluslararası Ticaret. 19. İşgücü Ekonomisi ve Kamu Politikası. 20. ABD Yaşam Standartları ve Gelir Eşitsizliği. 21. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma. 22. Oyun Teorisi; Oyun Teorisinin İktisadi Uygulamaları önkoşuldur. Dersi veren Haluk Ergin ve Muhammet Yıldız. 23. Davranışsal İktisat ve Finans; Mikroiktisat Teorisi I önkoşuldur. 24. Dinamik Optimizasyon ve İktisadi Uygulamaları; İktisatçılar İçin Matematik önkoşuldur. 25. İleri Sözleşme Teorisi.

3.5 İktisat Eğitiminde Anglo-Sakson Hakimiyeti: Önce Cambridge, LSE; Sonra Harvard, MIT

İktisat eğitiminin dünyadaki gelişimi ile ilgili bazı noktaları burada kısa da olsa belirtmek yerinde olacaktır.

1) İktisadın ayrı bir konu olarak öğretilmesi, özellikle İngiltere’de ve bir ölçüde ABD’de bazı ünlü iktisatçıların 20. yüzyıl başlarında arz yönlendirmesi ile olmuştur; başlangıçta iktisat eğitimi talebi sınırlıdır. İktisat eğitimine talebin artması ancak I. dünya savaşından sonra olmuştur.

2) 20. yüzyıl başlarından itibaren, iktisat eğitiminde ve düşüncesinde önce İngiltere’nin, özellikle LSE ve Cambridge’in dünyadaki iktisat eğitimi yönlendirdiği kabul edilmektedir. LSE ve Cambridge, doktora programları ile, dünyadaki iktisat bölümlerine iktisat eğitimi yönlendiren öğretim üyeleri sağlamışlardır.

3) 1950’lerden itibaren ise iktisat eğitiminde ve düşüncesinde yönlendirmeyi ABD’nin, ABD içinde de Harvard, MIT ve Chicago gibi üniversitelerin yaptığı genel kabul görmektedir. Bu bağlamda artık bağımsız bir Avrupa iktisadının kalmadığı düşüncesi yaygındır. Bu sonucun ortaya çıkmasında örneğin Frey ve Eichenberger (1993) makalesine bakılabilir.

4) İktisatta ABD’nin ve Harvard ve MIT gibi üniversitelerin egemenliğini ifade eden birçok göstergeden söz edilebilir. Bunlardan birisi, bu ülkedeki ve üniversitelerdeki iktisatçıların yayınlarıdır.

Kocher ve Sutter (2001), tüm dünyadaki iktisat dergileri içinde etki katsayısı en yükdek 15 dergide son 20 yıldaki yayınları incelemişler. Bulguları şöyle:

(i) ABD üniversitelerindeki iktisatçıların yayınlar içindeki payı %72.2, ikinci sırada İngiliz üniversitelerindeki iktisatçılar yer alıyor ve onların payı ise %10.2. Üçüncü sıradaki Kanada üniversitelerinin payı %4.7. ABD'nin çok hakim konumunun son yıllarda biraz gerilediği, buna karşılık Avrupa'nın payının arttığı görülmektedir ama aradaki fark hala çok yüksektir.

(ii) Bu yayınlar içinde üniversite olarak en yüksek payı %3.8 ile Harvard alıyor. İkinci sırada MIT var ve payı %3.7. İlginçtir, Harvard, MIT ve Chicago'nun her birinin payı İngiltere ve Kanada (ve tabii ABD'nin kendisi) dışında tüm diğer ülke paylarından daha fazla.

(iii) Bu yayınları yapan yazarların doktora aldıkları ülkelere bakıldığında ise, ABD'nin payı %80.6'ya, İngilterenin payı da %11.4'e çıkıyor.

(iv) Yazarların doktora yaptıkları üniversitelere bakıldığında en yüksek orana MIT ulaşıyor.

5) İktisatta doktora konusu neden önemlidir? Bu konuda Hansen (1991, s. 1054) şöyle diyor: "İktisatçılar doktora programlarında aldıkları eğitimi tekrar ederler. Kendi öğrencilerini, kendilerinin eğitildiği gibi eğitmeye çalışırlar." Pieper ve Willis (1999), ABD'de 1992 yılında doktora programı olan 121 üniversitedeki bilgi elde edilebilen 3291 öğretim üyesinin kendilerinin hangi üniversitelerde doktora yaptığını araştırıyorlar. Bulguları şöyle:

(i) 3291 öğretim üyesinin %7.1'i Harvard'da, %6.5'i MIT'de, %5.6'sı Chicago'da iktisat doktorası yapmış. ABD dışında doktora yapmış olanların oranı %4.3, İngiltere'de yapmış olanların oranı %2.3.

(ii) Doktora tez danışmanlarının doktora yaptıkları okulların dağılımına bakıldığında, MIT ve Harvard'ın her birinin payı %12.5, Chicago'nun payı ise %9.1; üçünün toplamı %34.1. Demek ki, iyi eğitim yaptığı düşünülen okulların etkileri doktora verdikleri iktisatçılar yoluyla giderek daha da genişliyor.

4. TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

4.1 Liberal İktisat - Milli İktisat Tartışmaları ve Mülkiye Mektebi'nden Siyasal Bilgiler Okulu'na

Türkiye'de ilk iktisat dersi Mülkiye Mektebinin 1859 yılında kuruluşu ile birlikte "ekonomi politik" adı altında Emin Efendi tarafından verilmiştir. Aynı dönemde Mülkiye'nin ders programında istatistik de vardır.²² Yavuziğit (1999). Daha sonraki Mülkiye'de başlangıçta 2 yıl olan eğitim süresi 1868'de 4 yıla, 1877'de 5 yıla, 1882'de 6 yıla çıkarılmıştır. Bu okulda 19. yüzyıl sonlarında iktisat dersi verenler arasında Mehmet Şerif Efendi ve Sakızlı Ohannes Efendi de vardır. Mehmet Şerif Efendi'nin verdiği iktisat derslerinin notları "İlmi Emvali Milliye" başlığıyla, Ohannes Efendi'nin verdiği iktisat derslerinin notları da "Mebadili İlmi Serveti Milel" adıyla yayınlanmıştır.

Fındıkoğlu (1946, s. 21-34), bunların Türkiye'de yayınlanmış en eski iktisat kitaplarından olduğunu ve bunlarda "liberal iktisat" anlatıldığını ifade etmektedir.²³ 1860'lardan 1900'lerin başına kadar yayınlanan kitaplarda iktisadi liberalizmin açıklandığını Berkes (1972, s.50) de vurguluyor ve bunlar arasında en etkilisinin Ohannes'in 1880'de çıkan kitabı olduğunu söylüyor. Çünkü Ohannes'in kitabı "Cavit Bey'in 'İlmi İktisat' kitabına kadar Mülkiye'de geleceğin devlet adamlarının eğitiminde kullanılmıştır."

İktisat dersi, 1870'lerin ortasında kurulup üç sene sonra kapatılan Maliye Mektebinde de yapılmıştır. Kayıtlara göre 1877'de bu okuldaki iktisat derslerini yine Ohannes Efendi yapmıştır. Fındıkoğlu (1946). İktisat ve İstatistik dersleri, 1883'te kurulan Ticaret Mektebinde de verilmiştir. İlginç olanı, ilk kez 1872'de açılan ve sayıları kısa sürede 69'a çıkan "idadi"lerde iktisat derslerinin

²² Osmanlı döneminin üniversitesi darülfünunun ilk açılışında 1863'te ders yapılmamış, halka açık konferanslar verilmiştir; bu konferanslar arasında iktisat konusu yoktur.

²³ Berkes (1972, s. 47), Mehmet Şerif Efendi'nin kitabının adını "İlmi Emvali Mülkiye" olarak vermektedir. Yayınlanan en eski kitap "İlmi Tedbiri Menzil"dir, 1859'da yayınlanmıştır, John B. Say'i tanıtmaktadır ve yazarı Sahak Efendidir. Berkes (1972, s.46) bu kitabın ilk kez 1852'de basıldığını tahmin etmektedir.

okutulmasıdır. Ancak idadiler daha sonra önce sultani, sonra lise adını almışlar ve bunlardan, nedense, iktisat dersleri de kaldırılmıştır.

Belirtmek gerekir ki, Mehmet Şerif Efendi liberal bir ortamda da olsa yalnızca ziraat ile kalkınmanın olamayacağını, sanayileşmenin zorunlu olduğunu ve sanayinin teşvik edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ohannes Efendi ise, karşılaştırmalı üstünlüklerden hareketle ve liberal bir ortamda Türkiye’de ancak ziraat faaliyetinin anlamlı olduğunu savunmuştur.

Buna karşılık, Ahmet Mithat Efendi’nin “Ekonomi Politik” kitabı ve Mülkiye’nin ilk mezunlarından Akyığıtoğlu Musa’nın “İktisat, Yahut İlmi Servet” kitapları Ohannes Efendi’nin ve benzerlerinin savlarına karşı çıkarlar. Akyığıtoğlu Musa “Milli İktisat” görüşündedir ve sanayii yaşatmak için başlangıçta korumacılığın da kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Fındıkoğlu (1946) ve Berkes (1972).

1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Mülkiye için çalkantılı bir dönemin başladığı anlaşılıyor. Öğrenci boykotlarının yaşandığı, İttihat ve Terakki yandaşlarının ve karşıtlarının sürekli tartıştığı bir kurum haline gelen Mülkiye için önce eğitimin 2 yıla indirilmesi düşünülüyor. 1913’te Mülkiye, Paris S.B. Okulu’ndan esinlenerek yeniden yapılandırılmış, eğitim süresi 4 yıl olmuş ve okulda Mali, Siyasi ve İdari olmak üzere üç şube oluşturulmuştur. Bu karar öncesinde Mülkiye’de verilen derslerin darülfünunun diğer şubelerinde (üniversitenin diğer fakültelerinde veya mekteplerinde) de verilmesi kararlaştırılıyor.

1912’de alınan bir kararla, Mülkiye’deki iktisat derslerinin bir bölümü Hukuk Fakültesinde, diğer bir bölümü Edebiyat Fakültesinde ders programlarına konuluyor. Ancak 1914’te “ilmi iktisat” dersi Edebiyat Fakültesinin programından çıkarılmıştır ve bu fakültenin programda yalnızca “beşeri ve iktisadi coğrafya” dersi kalmıştır. Fındıkoğlu (1946, s. 51-53).

Bu bağlamda dikkat çeken birkaç noktaya değinmek yerinde olur. Birincisi, bu ders programlarında iktisat için “ilmi servet” yerine artık “ilmi iktisat” denilmiştir. 1914’ten sonra, dünyadaki diğer üniversitelerde olduğu gibi, ekonomi politik veya politik iktisat yerine Türkiye’de de iktisat kullanılmıştır. İkincisi, bir yandan Mülkiye’de mali şube açılırken, aynı anda Hukuk Fakültesinde iktisat ve “Ulumü İktisadiye” (iktisadi bilimler) ve Siyasiye” bölümleri açılmıştır. Hukuk’ta verilen dersler arasında “iktisat” yanında “içtimai (sosyal) ve zirai iktisat”, “mesaliki iktisadiye (iktisadi doktrinler) tarihi” gibi dersler de vardır.

Üçüncüsü, Hukuk fakültesi içinde iktisat derslerinin arttırılması, Mülkiye Mektebinin 1915’ten 1918’e kadar ayrı bir okul olarak kapatılıp Hukuk fakültesi içinde bir bölüme indirgenmesi ile de ilgili olabilir. Dördüncüsü, 1916’da iki Alman öğretim üyesi, Prof. Flek ve Prof. Hoffman, iktisat eğitimine katkıda bulunmak üzere darülfünuna davet edilmişlerdir. Bunlar tercümanlar aracılığı ile iki yıl ders verdikten sonra 1918’de geri dönmüşlerdir. Fındıkoğlu (1946, s. 53-54).

Fındıkoğlu’na (1946, s. 54) göre, I. dünya savaşının başladığı 1914 yılına kadar, “orta ve yüksek eğitim kurumlarında tam bir iktisadi liberalizm, kayıtsız bir ticaret serbestisinin gereği hakkında oldukça geniş yayın ve telkin yapılmıştır.” Bu bağlamda “Ulumü İçtimaiye (Sosyal Bilimler) ve İktisadiye Mecmuası”nın ve yazarları Ahmet Şuayip, Mehmet Cavit ve Rıza Tefvik’in öne çıktığını anlıyoruz.

I. dünya savaşının başlamasından sonra ise o zamanın Türkiye’sinde liberalizm yaklaşımının gerilediği, buna karşılık milli iktisat eğiliminin güçlendiği bilinmektedir. Milli iktisat konusunda Yusuf Kemal ve Ziya Gökalp’in de yer aldığı bir grubun kurduğu **İktisat Derneği** ve çıkardıkları **İktisadiyat Mecmuası** önemlidir. **Ulumü Siyasiye ve İktisadiye Mecmuası** ile Ticaret Mektebinin çıkardığı **Mecmua** da bu yönde yayın yapmışlardır. Bunlar iktisat eğitimini de etkilemiştir. Milli iktisat yaklaşımının bazı Fransız iktisatçılar yanında, özellikle Almanya’daki iktisat düşüncesinden ve eğitiminden etkilendiği anlaşılmaktadır. Dikkat edileceği üzere, darülfünunda ders vermek üzere davet edilen yabancı öğretim üyeleri de Almanya’dan gelen iktisatçılardır.

Mülkiye Mektebinde ders programı 1924’te yeniden ele alınmış ancak programda fazla bir değişiklik olmamıştır. Buna karşılık, öğretim süresi 3 yıla indirilmiştir.²⁴ Mülkiye’nin ders programı

²⁴ Yavuziyiğit (1999) 1924 sonrasında eğitimin mali ve idari şubelerde 3, siyasi şubede 4 yıl olduğunu belirtse de, 1929 yılına ilişkin bir diplomada eğitimin siyasi şubede de 3 yıl olduğu yazılıdır.

1925'te bir kez daha değiştirilmiş ve eğitim, öğrencilerin son sınıfta İdari, Mali ve Siyasi şubelere ayrılmasıyla yapılmıştır. “Bu program iktisat eğitimiyle ilgili birçok yenilikleri de beraber getirdi: Birinci ve ikinci sınıflardaki ‘ilmi iktisat’ dersi haftada 2 saatten 3 saate çıkarılıyor, aynı sınıflara 2 saatlik ‘ilmi mali’ dersi de konuyordu. Birçok dersleri diğer şubelerce de paylaşılan mali şube, ‘mesaliki iktisadiye (iktisadi doktrinler) tarihi’, ‘nakit, itibar ve borsa’, ‘mukayeseli kavanini (kanunları) maliye ve istikrazat (borçlanma)’, ‘ilmi maliye’, ‘kavanini maliye’, ‘iktisadi içtimaiye (sosyoloji)’, ‘iktisadi zirai’ gibi Türkiye için yeni olan dersleri beraberinde getiriyordu.” İlkin (1972, s. 8).

Mülkiye Mektebinde yabancı dil dersleri hariç, haftalık 22 saatlik ders programının 13 saatinin bu gibi iktisat derslerine ayrıldığı ve programın Fransız örneklerinden geniş çaplı bir aktarma olduğu İlkin (1972) tarafından ifade ediliyor. Bu sırada yine 1925'te Ankara'da kurulan Hukuk fakültesinde bir “milli iktisat” dersi başlatılmış ve, bir süre sonra “umumi (genel) iktisat” içinde ele alınacak olan, “iktisadi doktrinler tarihi” dersleri de verilmiştir.

1929 yılında Mülkiye Mektebinin İdari şubesinden mezun olan bir öğrencinin diplomasında “okuduğu dersler” listesinde şu iktisat dersleri vardır:²⁵

1) İktisat, 2) İstatistik, 3) İçtimai İktisat, 4) Zirai İktisat, 5) Maliye, 6) Bütçe, 7) İktisadi Coğrafya.

1929, Türkiye için birçok yönden sıkıntıların arttığı bir yıldır. Bir süredir yaşanan dış ticaret ve ödemeler dengesi açıkları bu yılda, yıl sonunda yürürlüğe girecek yeni gümrük tarifesinin ithalatı pahalandıracığı düşüncesiyle, çok yükselmişti. Açıklarla birlikte Türk Lirası önemli ölçüde değer kaybetmişti. Diğer yandan batı dünyasında yaşanan büyük bunalımla birlikte ihracat miktarı da fiyatları da gerilemişti. İşte bu ortamda, 12 Aralık 1929'da **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti** kurulmuştur.

Bu Cemiyetin kuruluş amacı, 1929 bunalımının yıkıcı etkilerini en aza indirmek için, bir yandan israfla mücadele ederek tasarrufu teşvik etmek, diğer yandan yerli malların tanıtımını ve kullanımını özendirmek idi. Cemiyetin ilk başkanı Kazım Özalp o dönemin Meclis Başkanı idi ve kurucuları da, ikisi dışında, milletvekilleri idi. Bu cemiyetle Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinin sonraki dönemlerde yakın ilişkileri olacaktır.²⁶

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yayın organı olan **İktisat ve Tasarruf** dergisinin ilk sayısı “İlk Hedef Akdenizdi, İkinci Hedef İktisat” başlığını atıyordu. Ancak bu derginin yayın hayatı 1936'da sona erdi. Cemiyet'in her yıl düzenlediği “Yerli Mallar ve Tasarruf” haftaları için “Milli İktisat” haftaları değerlendirmesi yapılıyordu. İlkin (1972, s. 9). Ankarada'ki Cemiyete kısa süre sonra İstanbul'dan cevap geldi; 1931'de, sonradan adı Türk İktisat Cemiyeti olacak olan Türk İktisatçılar Cemiyeti kuruldu. 1931'de kuruluşu yapılan bir başka oluşum da 1932 Ocak ayında yayına başlayacak olan **Kadro** dergisi idi.²⁷

Darülfünundaki öğretim üyeleri, 1930'lar başında Cumhuriyet'in iktisadi yeniden yapılanması konusunda ilgisiz kalıyorlardı. İlginç olanı, iktisat ve iktisat eğitimi gibi konularda yapılan tartışmalarda darülfünün yoktu ve tartışmalar Kadro dergisi çerçevesinde yoğunlaşıyordu. Kadrocular, darülfünundaki öğretim üyelerini “kürsü iktisatçıları” olarak eleştiriyordu. Ayrıca, Fransa'daki Ecole des Sciences Politiques'den aktarma bir model üzerine yapılandığından Mülkiye Mektebi de eleştiri alıyordu. Özveren (1999). Cumhuriyet kurulduktan sonra ve özellikle Büyük Bunalımın ardından 1930'lar başında “milli iktisat” yaklaşımı bir kez daha yükselişeydi.

Bu arada darülfününün çağdaş bir üniversiteye dönüştürülmesi planlandığından, Cenevre'den Pedagoji Profesörü Albert Machle Türkiye'ye davet edildi. Machle'nin raporu da dikkate alınarak 31

²⁵ Bu diplomanın örneği Siyasal Bilgiler Fakültesi arşivinden alınmıştır. Bu konudaki yardımdan dolayı fakültenin Öğrenci İşleri Müdürü Muhittin Tuncer'e teşekkür ederim. Bu diploma mezuniyetten en az altı yıl sonra verilmiş olmalıdır, çünkü diplomayı, Mülkiye Mektebi Siyasal Bilgiler Okulu olduktan sonra 1935-1942 döneminde “Okul Direktörü” olan Prof. Emin Erişirgil atmıştır.

²⁶ Bu cemiyetin adı 12 Haziran 1939'da Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu olarak değiştirildi. İstanbul'da 1931'de kurulan ve 1939'da faaliyet merkezini Ankara'ya taşıyan Türk İktisat Cemiyeti ile Kurum 18 Ocak 1955 tarihinde Türkiye Ekonomi Kurumu adı altında birleştirildi. Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız örneğin Tokgöz (2004).

²⁷ Kadro'nun kurucuları ve yazarları arasında Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin yer alıyordu.

Temmuz 1933'te darülfünun feshedildi ve Milli Eğitim Bakanlığı bir üniversite kurmakla görevlendirildi. 11 ay sonra 31 Mayıs 1934'te İstanbul Üniversitesi kuruldu. Machle raporuna göre, Mülkiye'nin de kapatılıp Hukuk fakültesine bağlanması bekleniyordu, ancak bu yapılmadı. İlkin (1972, s. 18-19).

Mülkiye Mektebi'nin adı 1934'te Atatürk'ün önerisiyle önce Siyasal Bilgiler Okulası, sonra da Siyasal Bilgiler Okulu (SBO) olarak değiştirildi. 1935'te de bu okulun Ankara'ya taşınmasına karar verildi. SBO, Kasım 1936'da Ankara'daki yeni binasında öğretime başladı ve eğitim süresi 4 yıla çıkarıldı. Yavuziğit (1999).

SBO'dan 1937 yılında üç yıllık ders programını tamamlayıp mezun olan bir mali şube öğrencisinin diplomasında 12 iktisat veya iktisatla ilgili ders görünmektedir.²⁸ Derslerin listesi şöyledir: 1) Medeniye Hukuku, 2) İdare Hukuku, 3) Esasiye Hukuku, 4) Devletler Umumi Hukuku, 5) Ceza Hukuku, 6) Ticaret Hukuku, 7) Hukuk Muhakemeleri Usulü, 8) İctimaiyat (sosyoloji), 9) İktisad, 10) İstatistik, 11) İctimai (sosyal) İktisad, 12) Zirai İktisad, 13) İktisadi Doktrin, 14) Maliye, 15) Bütçe, 16) İstikrazlar (borçlanmalar), 17) Gümrük, 18) Nakit, Borsa, Banka, 19) Muhasebe, 20) İktisadi Coğrafya, 21) Siyasi Tarih, 22) Fransızca, 23) İngilizce, 24) Almanca.

4.2 İstanbul İktisat Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi

1933'ten başlayarak, Türkiye'de eğitimin yeniden yapılandırılması ve genç cumhuriyet'in eğitim gereksiniminin sağlanması yolunda çok yönlü adımlar atılmış, uygulamalara girilmiştir. Cumhuriyet idaresine uygun idareci yetiştirmek üzere SBO Ankara'ya taşınırken, iktisatçı gereksinimi için SBO'nun yeterli olmayacağı düşünüldüğünden başka adımlar da atılmıştır.

(i) Edebiyat Fakültesinde Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından 1916'da kurulan İctimaiyat (Sosyoloji) Enstitüsü, 1934 yılı başlarında İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü adıyla Hukuk Fakültesi'ne bağlanmıştı. Bu enstitünün müdürlüğüne Almanya'dan Türkiye'ye gelen Prof. Wilhelm Röpke, onun yardımcılığına da Prof. Muhlis Ete getirilmişti. Çakır ve Akar (1997).

(ii) 1933'te Darülfünunun kapatılması ve 1934'te İstanbul Üniveristesinin açılma sürecinde Hukuk Fakültesinde iktisat dersleri arttırılmıştı. Yine Almanya'dan gelen Prof. Gerhard Kessler ve Prof. Alexander Rustow yanında Prof. Muhlis Ete ve Prof. Ömer Celal Sarc da bu fakültede iktisat dersleri vermeye başlamışlardı.

(iii) En önemlisi, Aralık 1936'da İstanbul Üniversitesi bünyesinde yer almak üzere İktisat Fakültesi kurulmuş ve 1937 Şubatında eğitime başlamıştı. Fakülte "talimatnamesi"ne göre, İİF "devletin ekonomik işletmelerinde ve genel idaresindeki mühim ödevleri hakkıyla başarabilecek bilgili ve metotlu, rasyonel düşünür genç iktisatçıları hazırlayacaktır. Şüphesiz, fakültenin ileriki mezunları yalnız Türk iktisadının devlet sektöründe değil, aynı zamanda hususi sektöründe dahi çalışabilecekler, bu sahalarda da kendileri için birçok imkanlar bulabileceklerdir."

İİF'de eğitim başladığında süre 4 yıldır. Ders programında (i) genel dersler, (ii) pratik dersler ve (iii) seminer olmak üzere üç grup ders vardır. İİF'nin ilk yıllarında hukuk dersleri önemli yer tutmaktadır ve bunlar genellikle Hukuk Fakültesinde yapılmıştır. İİF'de 1937 yılında uygulanan program, ders verenler ve haftalık ders saatleri ile birlikte aşağıdadır. Fındıkoğlu (1946, s. 73-74), Çakır ve Akar (1997).

Birinci Sınıf: 1. Hukuk Başlangıcı ve Tarihi (Doç. Dr. Yavuz Abadan, 3).

2. Esasiye Teşkilat Hukuku (Ord. Prof. Fuat Başgil, 5). 3. Medeni Hukuk (Prof. Dr. Kemalettin Birsan, 5). 4. İktisat (Ord. Prof. Umberto Ricci, 4). 5. İktisadi Coğrafya (Doç. Dr. A. Rüstow, 2). 6. Türkiye İktisadının Bünyesi (Ord. Prof. Ö. Celal Sarc, 1). 7. İktisat Tarihi (Doç. Ömer L. Barkan, 2).

İkinci Sınıf: 1. Medeni Hukuk (Ord. Prof. Samim Gönensay, 6). 2. İdare Hukuku (Ord. Prof. S. Sami Onar, 5). 3. İktisat (Ord. Prof. U. Ricci, 4). 4. Mufassal (Açıklamalı) İktisat Teorisi (Ord. Prof. Şükrü Baban, 2). 5. Sosyoloji (Ord. Prof. G. Kessler, 2). 6. İstatistik (Ord. Prof. Ö. Celal Sarc, 3). 7. İşletme İktisadı (Doç. A. Ali Özeken, 2)

²⁸ Bu diplomanın örneği de Siyasal Bilgiler Fakültesi arşivinden alınmıştır ve "Okul Direktörü" yine Prof. Emin Erişirgil'dir.

Üçüncü Sınıf: (Yıllık) 1. Medeni Hukuk (Doç. Hıfzı Veldet, 1). 2. Maliye (Ord. Prof. İ. Fazıl Pelin, 5). 3. İşletme (Doç. Ali Özeken, 5). 4. Sosyal Siyaset (Ord. Prof. G. Kessler, 2) 5. İktisadi Doktrinler Tarihi (Prof. J. Dobretsberger, 2). 6. Para, Kredi, Banka (Doç. Dr. R. Şükrü Suvla, 2).

(Dönemlik) 1. Devletler Umumi Hukuku (Ord. Prof. Cemil Bilsel, 4). 2. Türkiye İktisat Tarihinin Ana Hatları (Doç. Ömer L. Barkan, 2). 3. Konjonktür Doç. Dr. Sabri Ülgener, 2).

Seçimlik: Yüksek Matematik (Ord. Prof. Ö. Celal Sarc, 2)

Dördüncü Sınıf: 1. Ticaret Hukuku (Ord. Prof. E. Hirsch, 8). 2. İşletme İktisadı ve Devlet Muhasebesi (Ord. Prof. A. Isaac, 6). 3. Ulusal Ekonomi Bakımından Mali Meseleler ve Amme Kredisi (Ord. Prof. Fritz Neumark, 3). 4. Kooperatifçilik (Doç. Dr. F. Fındıkoğlu, 2), 5. İnkılap (Doç. Ömer L. Barkan, 2).

Seçimlik: Felsefe ve İlmi Metodoloji (Ord. Prof. G. Kessler, 2)

Belirtmek gerekir ki, İİF'nin ilk yıllarında seminerler de dersler şeklinde yapılıyordu ve seminerlerin önemli bir bölümü Avrupa'dan gelen öğretim üyeleri tarafından veriliyordu. Bazı seminer konuları şunlardı.

1. Emperyalizm (J. Dobretsberger), 2. İstatistik (Umbeto Ricci), 3. Nazari (Teorik) İktisat (Ş. Baban), 4. Sermaye ve Say (Emek) Münasebetleri (Ş. Baban), 5. İktisadi ve Mali Meseleler (F. Neumark), 6. Para, Kredi, Banka Meseleleri (Ş. Suvla), 7. Yeni Zamanlar İktisadi Doktrinleri (A. Rüstow), 8. Umumi İşletme İktisadı (A. Isaac)

İİF programında 1939 ve 1942 yıllarında yapılan düzenlemelerle hukuk derslerinin ağırlığı azaltılmış, iktisat derslerinin saatleri artırılmıştır. İşletme iktisadı dersi birinci sınıfa alınmıştır. Fındıkoğlu (1946, 75).

İİF'nin kuruluşuyla, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü İİF'ye taşındı ve adı 1949'da İçtimaiyat Enstitüsü olarak değiştirildi. Araştırma ve yayın faaliyetlerine katkı yapacağı düşüncesiyle 1949'da Maliye Enstitüsü, 1952'de İstatistik Enstitüsü, 1954'te İşletme İktisadı Enstitüsü gibi enstitüler kurulmuştur.

Yine araştırma ve yayın faaliyetlerine katkı yapacağı düşüncesiyle Ekim 1939'dan itibaren **İktisat Fakültesi Mecmuası** yayın hayatına başlamıştır. Zaman zaman aksamalar olsa da bu dergi halen yayınlanmaktadır. İİF'de 1941 yılında doktora programı da başlatılmıştır. Bu programda, önce aşağıdaki altı şubeden üçünün dersleri alınmalıdır; 1. Nazari ve Tatbiki İktisat, 2. Maliye ve Bütçe, 3. Sosyoloji ve Sosyal Siyaset, 4. İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafya, 5. İstatistik, 6. İşletme İktisadı.

İİF'nin doktora programını, ki 1955-1956'ya kadar Türkiye'de tek doktora programdır, 1943-1958 döneminde başarıyla tamamlayanlar arasında Feridun Ergin (1943), Memduh Yaşa (1946), Osman Okyar (1949), Haluk Cillov (1949), Zeyyat Hatiboğlu (1950), Cumhuriyet Ferman (1950), Besim Üstünel (1951), Nejat Bengül (1954), Gülten Kazgan (1957), İsmail Türk (1957), Oktay Yenal (1958) gibi, daha sonranın önemli iktisatçıları vardı. Bunlardan Bengül ve Türk SBF'de idiler, Üstünel SBF'ye daha sonra geçti.

İİF'de dersler ve seminerler kürsüler çerçevesinde düzenlenmişti ve 8 kürsü oluşturulmuştu. Bunlardan bazıları ve 1944-1945'te kürsü başkanları şöyledir: 1. Umumi İktisat ve İktisat Teorisi (Ord. Prof. U. Ricci), 2. Umumi İktisat ve İktisadi Doktrinler Tarihi (Ord. Prof. Ş. Baban), 3. Umumi İktisat ve Maliye Teorisi (Ord. Prof. F. Neumark), 4. İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafya (Ord. Prof. A. Rüstow), 5. Maliye ve Mali Kanunlar (Ord. Prof. F. Pelin), 6. İşletme İktisadı (Ord. Prof. A. Isaac). 7. İstatistik ve Tatbiki İktisat (Prof. Ö. C. Sarc).

Umumi İktisat ve İktisat Teorisi kürsüsünün ilk başkanı Prof. Röpke'dir. Röpke 1937'de ülkesine dönünce, yerine Prof. Dobretsberger geçmiştir. Dobretsberger de 1941'de ayrılınca, yerine Prof. U. Ricci atanmıştır. Bu vesile ile belirtmek gerekir ki, Avrupa'dan gelen iktisatçıların tümü İİF'de aynı anda birlikte bulunmamışlardır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Avrupa'dan gelen iktisatçıları genellikle iyi ve bilinen iktisatçılarıdır. Bunlardan en çok bilineni, yukarıda da sözünü ettiğimiz Fritz Neumark'tır.

İtalyan Umberto Ricci'den kısaca söz etmek isteriz. Ricci İtalya'da Mussolini döneminde 1928'de Roma Üniversitesindeki işinden uzaklaştırılmış, bunun üzerine önce davet edildiği Mısır-Kahire'ye gitmiştir. Sonra 1942'de Türk Hükümetinin daveti üzerine Prof. Röpke'nin yerine yukarıda belirttiğimiz kürsünün başkanlığına geçmiştir. Prof. Ricci Ocak 1946'da Kahire üzerinden ülkesine ve Roma Üniversitesindeki eski kürsüsüne dönerken Kahire'de vefat etmiştir. Bu bilgiler, kendisinin ölümü üzerine American Economic Review dergisinde yer alan Einaudi'nin (1946) kısa makalesinden alınmıştır.

İİF ders programında, 1950'lerde önemli değişiklikler olmuştur. Örneğin, Harvard Üniversitesinde'da bir süre Alvin Hansen ile de çalışan Sabri Ülgener, geri döndüğünde 1957-1958 döneminden itibaren Keynesyen iktisadın temel öğelerini de içeren Milli Gelir ve İstihdam dersini vermeye başladı. Bu ders aslında makroiktisat dersiydi ve 1960'lar ortasında zaten makroiktisat adını alacaktı. Aşağıda belirttiğimiz gibi, SBF'de de 1956-1957'den başlayarak Para, Banka ve Konjonktür dersinde Keynesyen iktisat anlatılıyordu.

Şimdi yeniden SBO'ya dönersek, bu okulun 1943 yılı "talimatnamesi"ne göre, okulun öğretim etkinliği; (i) esas derslerden, (ii) kılgın (pratik) derslerden ve seminerlerden, (iii) yabancı dil derslerinden, (iv) muvakkat (geçici) ders ve konferanslardan, (v) inkılap tarihinden oluşur. Kılgın dersler genellikle esas derslere bağlı olarak ilk üç yılda yapılır. Böylece kılgın derslerde; esas derslerde üzerinde durulmasında yarar görülen konular açılabilir ve derinleştirilebilir, öğrenciye ödevler yaptırılabilir ve konuların tartışılmasına olanak sağlanabilir. Ankara Üniversitesi (1954, s. 113-116).

Aynı talimatnamede, son sınıfta yapılması gereken seminer ve "ihtisas ödevi" ile ilgili açıklamalar ve yabancı dilin önemi vurgulanmaktadır. SBO'nun 1942-1943 ders yılında ilk üç sınıfındaki ortak program şöyledir: (+'ların sağında kılgın derslerin saatleri vardır):

Birinci Sınıf: 1. İktisat (4+1), 2. İstatistik (2), 3. Coğrafya (2), 4. Esas Teşkilat Hukuku (4+1), 5. Medeni Hukuk (3+1), 6. Siyasi Tarih (3), 7. Toplumbilim (2).

İkinci Sınıf: 1. İktisat (4), 2. Maliye (2+1), 3. Kılgın İstatistik (1), 4. İdare Hukuku (3+1), 5. Ceza Hukuku (3), 6. Borçlar Hukuku (2), 7. Medeni Hukuk (1+1), 8.. Hukuk Muhakemeleri Usulü (2).

Üçüncü Sınıf: 1. Maliye (2+1), 2. İdare Hukuku (2+1), 3. Amme Hukuku (2), 4. Devletler Hukuku (3), 5. Ceza Muhakemeleri Usulü (1), 6. Borçlar Hukuku (1), 7. Medeni Hukuk (1+1), 8. Ticaret Hukuku (3), 9. İcra İflas (1), 10. Devletler Hukuku (2).

Dördüncü Sınıf Mali Şube: 1. İktisadi Doktrinler Tarihi (2), 2. Toplumsal iktisat (1), 3. Zirai İktisat (1), 4. İşletme İktisadı (1+1), 5. Bütçe (2), 6. Amme Kredisi (1), 7. Para, Banka, Borsa (3+1), 8. Genel Muhasebe (3+1), 9. Ticaret ve Gümrük Siyaseti (1), 10. İktisadi Coğrafya (1), 11. Şehircilik (1), 12. Amme Hukuku (2), 13. Vergi Kanunları ve Mahalli İdareler Maliyesi (2), 14. İnkılap Tarihi (2). Ankara Üniversitesi (1954, s. 138-143).

1939-1940 ders yılından başlayarak, önceleri 'nakit, borsa, banka' olan dersin adı, 'para, banka, borsa' oldu ve işletme iktisadı dersi programa eklendi.

SBO'nun Mart 1950'de adı ve tüzel kişiliği değişti; Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak Ankara Üniversitesine katıldı. Bu değişiklik, 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu ile SBO aleyhine ortaya çıkan bir yasal farklılaşmayı gideriyordu. SBF (1978, s. 11). Bu değişikliği CHP iktidarı 1950 Mayıs seçiminden hemen önce gerçekleştirdiği için, İlkin (1972, s.25) bu konuda şöyle bir değerlendirme yapıyor: Bunu CHP Mülkiye'ye, yaklaşmakta olan DP iktidarından korumak üzere, bir kadirşinaslık olarak yapmıştı.

1950'de okulun fakülte olmasıyla birlikte 19 kürsü oluşturuldu. Bu kürsülerden bazıları, başkanlarıyla birlikte şöyledir: 1) Umumi İktisat (Prof. Roy Blakey), 2) İktisat Tarihi ve İktisadi Doktrinler Tarihi (Prof. Fadıl Hakkı Sur), 3) İktisadi Siyaset (Prof. Bedri Gürsoy), 4) İşletme İktisadı ve Muhasebe (Prof. Roy Blakey), 5) Siyasi ve İktisadi Coğrafya (Prof. Hamit Sadi Selen), 6) Maliye (Prof. Fadıl Hakkı Sur). Ankara Üniversitesi (1954, s. 109-112). Bir süre sonra bu kürsülerde başkanlık yapacak olan Sadun Aren, Aziz Köklü, Cahit Talas, Aydın Yalçın, Cumhuriyet Ferman bu sırada henüz doçenttirler.

SBF’de bir başka yeni oluşum, 1952 yılında araştırma ve yayın amaçlı İdari İlimler, Dış Münasebetler, Maliye, İskan ve Şehircilik adlarıyla dört enstitünün kurulmasıdır. Maliye Enstitüsünün amacı; mali ve iktisadi konular ve sorunlarla ilgili bilimsel araştırma ve yayın yapmaktır. SBF (1978, s. 25-26). Maliye Enstitüsünün ilk başkanı Prof. Fadıl Hakkı Sur’dur.

1953-1954 ders yılında SBF’de 28 Kız, 566 erkek toplam 594 öğrenci vardı ve bunlardan 3’ü yabancı idi (2 Iraklı , 1 Lübnanlı). Ankara Üniversitesi (1954, s. 116).

İlkin (1972, s.25-30), 1945-1959 döneminde eğitimin bazı dış etkilerle yönlendirildiği düşüncesindedir: “1945’ten itibaren, dış burslar, teknik yardım vs. ile geniş çapta ABD’nin etki alanına sokulan Türk Eğitim Sistemi, ABD ile Aralık 1949’da yapılan yeni bir anlaşma ve bununla kurulan Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu aracılığıyla daha güçlü bir şekilde ABD’nin direkt kontrolü altına sokuluyordu....Bu yıllarda Türkiye’ye gelmeye başlayan yabancı ekonomik danışman heyetlerinin, ki çoğu kez ABD’li idi, kendi bakış açılarına uygun olarak, iktisat ve ticaret eğitiminde de değişiklikler istedikleri görülmektedir.” Bu bağlamda 1949’da Thornburg raporunu, 1950’de Baker raporunu, 1952’de Ford Vakfı heyeti raporunu örnek olarak göstermektedir.

İlkin (1972, s. 29), hem İİF’nin hem SBF’nin 1950’lerde dış etkilerle yönlendirildiğini ifade ediyor. İİF’nin 1952’de Ford Vakfı heyeti ile görüşmeleri sonrasında İşletme İktisadı Enstitüsünün kurulmasını ve ders programında değişik yapılmasını bunun örneği olarak veriyor. SBF’nin de, 1954 yılında New-York Üniversitesi Amme İdaresi ve Sosyal Hizmetler Fakültesiyle geniş kapsamlı teknik yardım anlaşması yapması ve böylece hem dışarıdan eleman getirebilme hem kendi elemanlarını dışarıya gönderebilme imkanı sağlaması sonrasında, 1955 yılında uygulamaya konulan yeni ders programında değişiklikler yaptığını örnek gösteriyor.

Ancak SBF’nin kendi içindeki değerlendirmeler farklıdır; SBF’de 1960’lardan itibaren eğitimin iyileştiği, bunda da yurt dışına 1950’lerde gönderilen öğretim üyelerinin önemli etkisi olduğu düşüncesi hakimdir. (Bu konuda iktisat bölümü eski üyelerinden Prof. Sadun Aren, Prof. Dr. Tuncer Bulutay ve Prof. Dr. Orhan Türkay ile görüşülmüştür.) SBF’nin sözü edilen 1955 ders programında üç şubenin adı İdari, Maliye ve İktisat ve Diploması ve Dış Münasebetler olarak değiştirilmiş ve şubelere ayırma üçüncü sınıftan başlatılmıştır. SBF (1955). SBF’nin 1955 ders programı şöyledir:

Birinci Sınıf: 1. Umumi İktisat (3), 2. Muhasebe (2), 3. Siyasi ve İktisadi Coğrafya (2), 4. Siyasal Bilimlere Giriş (1), 5. Anayasa Hukuku (3), 6. Siyasi Tarih (3), 7. Medeni Hukuk (4), 8. Sosyoloji (2), 9. Sosyal Bilimler Metodolojisi (1), 10. İstatistik (2), 11. Yabancı Dil (6).

İkinci Sınıf: 1. Umumi İktisat (2), 2. Maliye (3), 3. Amme İdaresi (2), 4. İdare Hukuku (3), 5. Devletler Hukuku (3), 6. Amme Hukuku (2), 7. Medeni Hukuk (3), 8. Hukuk Usulü (1), 9. Ceza Hukuku (3), 10. Yabancı Dil (6).

Üçüncü Sınıf- Maliye ve İktisat Şubesi: 1. Nazari İktisat (3), 2. Maliye (2), 3. Vergi Hukuku (1), 4. İktisadi Doktrinler Tarihi (2), 5. Muhasebe (3), 6. İktisadi sistemler (1), 7. Mahalli İdareler Maliyesi (2), 8. Ticari Hesap ve Mali Cebir (1), 9. İstatistik (1), 10. Ticaret Hukuku (3), 11. İcra İflas (1), 12. Yabancı Dil (6).

Dördüncü Sınıf-Maliye ve İktisat Şubesi: 1. Para, Banka ve Konjonktür (3), 2. Milletlerarası İktisat ve Gümrük Politikası (3), 3. Sosyal Siyaset ve Hukuk (2), 4. Zirai İktisat (1), 5. Muhasebe (2), 6. İşletme İktisadı (2), 7. Türk Vergi Kanunları ve Tatbikatı (3), 8. Mukayeseli Bütçe (1), 9. Günün İktisadi Meseleleri (1), 10. Sosyal Hesaplar (1), 11. Kamu Kredisi (1), 12. Yabancı Dil (6).

1955-1956 eğitim yılında SBF’de doktora programı da başladı. İktisat dalında ilk doktora yapanlar arasında Baran Tuncer, Tuncer Bulutay, Mualla Öncel, Orhan Türkay ve Ahmet Demir vardı. SBF (1978). 1955’te İngiltere-Cambridge’den dönen Sadun Aren, 1956-1957 ders yılından itibaren daha önce Aydın Yalçın tarafından verilmekte olan para-banka-konjonktür dersini vermeye başladı ve, kendi ifadesi ile, bu derste Keynesyen makroiktisadi anlatıyordu.

SBF’de lisans ders programı 1966 yılında çıkarılan yönetmelikle bir kez daha değişti ve bölüm seçimi üçüncü sınıfta başladı. Artık üç şube kalkmış, yerine dört bölüm gelmişti ve bunlar İktisat ve Maliye, İşletmecilik, Siyaset ve İdare Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler idi. Bu programla SBF’de birçok “ilk” gerçekleşti.

(i) İlk kez seçimlik dersler getirildi. (ii) İlk kez ekonometri dersi konuldu ve bir Ekonometri Kürsüsü oluşturuldu. (iii) İlk kez matematik dersi konuldu. (iv) Gerçi 1955'ten başlayarak nazari iktisat adı altında mikroiktisat, 1957'den başlayarak para, banka ve konjonktür adı altında da makroiktisat yapıyordu ama, mikroiktisat ve makroiktisat dersleri SBF programına ilk kez 1966-1967'de girdi.

1966 yönetmeliğindeki ilginç bir ayrıntıyı belirtelim. Öğrenciler kendi bölümlerinden üç seçimlik ders almalıydılar. "Ancak, matematik ve ekonometri derslerini seçenlerin almakla yükümlü oldukları seçimlik ders sayısı ikidir." SBF (1966, s. 714).

Belirtmek gerekir ki, Avrupa ve ABD'deki birçok üniversitenin İktisat Bölümlerinde matematik dersleri 1930'lardan bu yana vardır. Bu durumda SBF'de matematik eğitiminin 1966/1967'ye kadar konulmamış olması bir eksiklik olarak görülmelidir ve SBF'nin bu konuda yapısal bir zayıflığının oluştuğu söylenebilir. SBF'nin 1966-67 iktisat ders programı şöyledir: SBF (1966, s. 720-722)

Birinci Sınıf: 1. İktisat (3), 2. Siyaset Bilimine Giriş (2), 3. Anayasa Hukuku (3), 4. Siyasal Tarih (3), 5. Hukukun Temel Kavramları (2), Borçlar Hukuku (2), 6. Sosyoloji (3), 7. İstatistik (2), 8. Yabancı Dil (8).

İkinci Sınıf: 1. İktisat (2), 2. Maliye (3), 3. Yönetim Bilimi (2), 4. İdare Hukuku (3), 5. Uluslararası İlişkiler (3), 6. Kamu Hukuku (2), 8. Medeni Hukuk (2), 9. Ceza Hukuku (3), 10. Yabancı Dil (8).

Üçüncü Sınıf-İktisat ve Maliye Bölümü: Zorunlu 1. İktisadi Düşünceler Tarihi (2), 2. Mikro iktisat (2), 3. Makro İktisat (2), 4. Maliye (2), 5. Milli Muhasebe ve Endüstrilerarası İlişkiler (2), 7. Muhasebe (2), 8. İktisadi Sistemler (2), 9. Ticaret Hukuku (2), 10. Seminer (2), 11. Yabancı Dil (5). **Seçimlik:** 1. Matematik (2), 2. İstatistik (2), 3. İşletme İktisadı (2). 4. İktisat Tarihi(2), 5. Uluslararası Politika (2), 6. Temel Haklar ve Özgürlükler (2).

Dördüncü Sınıf-İktisat ve Maliye Bölümü: Zorunlu: 1. İktisadi Büyüme ve Kalkınma Teorileri (2), 2. Uluslararası İktisat (2), 3. Sosyal Siyaset ve İş Hukuku (3), 4. Maliye Politikası, (2), 5. Planlama Teknikleri (2), 6. Türkiye İktisadı (2), 7. Seminer (2), 8. Yabancı Dil (5).

Seçimlik: 1. Ekonometri (2), 2. Para, Banka Teorileri ve Politikaları (2), 3. Zirai İktisat (2), 4. Uluslararası İktisadi Kuruluşlar ve Birleşmeler (2), 5. Türk Vergi Hukuku (2), 6. Banka ve Sigorta Hukuku (2), 7. Mahalli İdareler (2), 8. İşletme İktisadı (2).

SBF'de 1982 yılında İktisat ve Maliye iki ayrı bölüm oldu. İktisat Bölümü birinci sınıftan başlamaktadır ve 2005-2006 ders yılında bu bölümde uygulanan program şöyledir:

Birinci Sınıf: Güz: 1. İktisada Giriş I (Z, 5), 2. Hukukun Temel Kavramları (Z, 4), 3. Matematik I (Z, 4), 4. Toplum Bilim (Z, 3), 5. Atatürk İlkeleri (Z, 2), 6. Türk Dili (Z, 2), 7. Yabancı Dil (Z, 4) **Bahar:** 8. İktisada Giriş II (Z, 5), 9. Anayasa Hukukuna Giriş (Z, 4), 10. Matematik II (Z, 4), 11. Siyasal Düşünceler Tarihi (Z, 3), 12. Atatürk İlkeleri (Z, 2), 13. Türk Dili (Z, 2), 14. Yabancı Dil (Z, 4).

İkinci Sınıf: Güz: 1. Mikro İktisat (Z, 5), 2. İstatistik I (Z, 4), 3. İktisat Tarihi (Z, 4), 4. Genel Muhasebe I (Z, 4), 5. Kamu Maliyesi (S, 4), 6. Borçlar Hukuku (S, 3), 7. İdare Hukuku (S, 3), 8. Bilgisayar Uygulamaları (S, 3), 9. Yabancı Dil (Z, 4). **Bahar:** 1. Makro İktisat (Z, 5), 2. İktisadi Düşünceler Tarihi (Z, 4), 3. Genel Muhasebe II (Z, 4), 4. Kamu Ekonomisi (S, 3), 5. Doğal Kaynaklar ve Çevre (S, 3), 6. Eşya-Miras Hukuku (S, 3), 7. Siyasal Tarih (S, 3), 8. Bilgisayar Uygulamaları (S, 3), 9. Yabancı Dil (Z, 4).

Üçüncü Sınıf: Güz: 1. Para Teorisi (Z, 5), 2. Uluslararası İktisat Teorisi (Z, 5), 3. İktisadi Büyüme (Z, 4), 4. İktisat politikası ve Planlama (S, 4), 5. Bütçe ve Kamu Finansmanı (S, 4), 6. Mali Analiz Teknikleri (S, 3), 7. Türkiye İktisat Tarihi (S, 3), 8. Ticari İşletme Hukuku (S, 3), 9. Yabancı Dil (Z, 3). **Bahar:** 1. Uluslararası İktisat Politikası (Z, 5), 2. Sanayi İktisadı (Z, 4), 3. İstatistik (Z, 4), 4. Tarım Ekonomisi (S, 3), 5. Matematiksel İktisat (S, 4), 6. Şirketler Hukuku (S, 3), 7. Türk Kamu Yönetimi (S, 2), 8. Yabancı Dil (Z, 3).

Dördüncü Sınıf: Güz: 1. Ekonometri I (Z, 5), 2. Türkiye Ekonomisi (Z, 5), 3. Finansal İktisat (Z, 4), 4. Seminer I (S, 3), 5. Avrupa Birliği Ekonomik Yapısı (S, 3), 6. Vergi Hukuku (S, 3), 7. Kıymetli Evrak Hukuku (S, 3), 8. Finansal Kuruluşlar (S, 3), 9. Gelir Dağılımı ve Eşitsizlik (S, 4), 10. Yabancı Dil (Z, 3). **Bahar:** 1. Maliye Politikası (Z, 4), 2. Dünya Ekonomisi (Z, 4), 3. Para Politikası (Z, 4), 4. Seminer II (S, 3), 5. Ekonometri II (S, 4), 6. Vergi Hukuku II (S, 4), 7. Oyun Teorisi (S, 4), 8. Kamu Finansmanı Analizi (S, 4), 9. Yatırım Proje ve Analizi (S, 3), 10. Sermaye Piyasası Hukuku (S, 3), 11. Yabancı Dil (Z, 3).

İİF’de 2005-2006 ders yılında biri Türkçe, biri İngilizce olmak üzere iki iktisat programı yürütülmektedir. İİF Türkçe iktisat programına baktığımızda, SBF’deki iktisat programı ile önemli ölçüde uyumunu görüyoruz. Ancak iki önemli fark da var. Birincisi, SBF’de yalnızca birinci sınıfta zorunlu matematik dersi verilirken, İİF’de hem birinci hem ikinci sınıfta zorunlu matematik dersi yer alıyor. İkincisi, SBF’de tarih ve özellikle hukuk dersleri İİF’ye göre çok daha fazladır.

5. TÜRKİYE’DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ VE KARŞILAŞTIRMALAR

Bu bölümde amacımız, Türkiye’de lisans düzeyinde iktisat eğitimi yapan üniversitelerin iktisat lisans programları için bir bilgi tablosu çıkarmak ve üniversiteler için karşılaştırmalı değerlendirmeler yapmaktır. Bilgi tablosunu kullanarak iktisat ders programlarını incelediğimiz süreçte, Gartner’ın (2001) Avrupadaki bazı üniversitelerin iktisat programlarını değerlendirmek üzere yaptığı çalışmayı çıkış noktası olarak aldık.

İktisat ders programları için bilgi tablosu oluşturmak üzere, önce üniversitelerimizin web sayfaları üzerinden ulaşabildiğimiz lisans iktisat programlarını derledik. Sonra bu programların zorunlu ve seçimlerlik derslerini ayrı ayrı ele aldık. İncelememizde zorunlu dersler üzerine yoğunlaştık, ve bazı üniversitelerde önemli bir yeri olan seçimlerlik dersleri²⁹ iki nedenle incelemenin kapsamı dışında bıraktık. (i) Üniversitelerin ilan ettiği seçimlerlik derslerin her dönem açılıp açılmadığı konusunda kesin bir bilgimiz yoktu. (ii) Eğer amaç öğrencilere verilen ortak iktisat dilini araştırmak ise, zorunlu dersler bu konuda temel gösterge olacaktır.

Derlediğimiz bilgilerden öncelikle şu saptamayı yapabiliriz: Türkiye’de 2003-2004 döneminde iktisat eğitimi vermekte olan 53 devlet ve 24 vakıf üniversitesi oldukça farklı eğitim programları uygulamaktadırlar. Oysa Gartner’ın (2001) değindiği gibi, iktisatçıların birbirlerini anlamaları ortak bir dil konuşabilmelerine bağlıdır.

Diyebiliriz ki, Türkiye’de iktisat eğitiminin amacının ne olduğu çok açık olmadığından ve standartlar da belirsiz olduğundan, hem yatay (farklı üniversitelerde eğitim gören öğrenciler bakımından) hem de dikey (değişik kuşakların farklı eğitimleri bakımından) incelemelerde kopukluklar gözlenmektedir.

Elimizdeki bilgilerden hareketle, Türkiye’deki her üniversitenin her zorunlu derse toplam zorunlu dersler grubu içinde verdiği ağırlığı ve tüm program içinde verdiği ağırlığı inceledik. Sonuçlar aşağıda şekiller ile ifade edilmiştir. Bu noktada belirtelim; bu çalışmanın iki ayrı ilerleme noktası olabilir. Birincisi, biz burada 34 üniversitenin iktisat programlarına ilişkin bilgi derledik, halbuki kapsanan üniversite sayısı arttırılabilir. İkincisi, öğrenci başına öğretim üyesi sayısı, öğretim üyelerinin akademik altyapıları, ders içerikleri ve okutulan kitaplar da dikkate alınabilir.

Zorunlu dersler için yaptığımız bu çalışmada, temel derslerimiz iktisada giriş, mikro iktisat ve makro iktisattır ve bu derslerde bile büyük farklar gözlenmektedir. İktisada giriş dersleri genel olarak 6 veya 8 kredilik dersler olarak planlanmıştır. Ancak ODTÜ ve SBF’de bu dersler dönemlik 5, yıllık 10 kredilik derslerdir ve toplam zorunlu dersler içinde en yüksek ağırlığa sahiptir. Bu iki eğitim kurumunda bu dersler benzer içeriklere sahiptir.

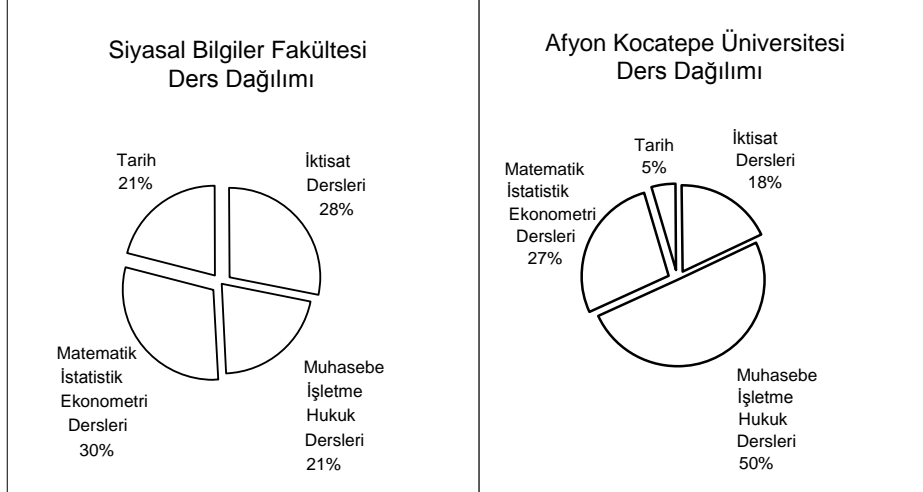
Mikro iktisat ve makro iktisat derslerinde daha uç noktalar da gözlemleniyor. Bu dersler bazı üniversitelerde sadece 3, bazılarında ise 6 kredilik olarak programlarda yer alıyor. Örneğin, İstanbul Bilgi Üniversitesi’nde 9 kredi ile bu derslerin toplam içindeki ağırlığı %15’e çıkıyor. Oysa aynı

²⁹ Bu bağlamda İstanbul Bilgi Üniversitesi örnek olarak gösterilebilir.

derslerin Afyon Kocatepe, Gaziantep ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitelerinin iktisat programlarında zorunlu dersler içindeki ağırlığı yalnızca %2. Benzer oranlar ve farklılıklar özel vakıf üniversiteleri için de geçerli.

Temel derslerde bu kadar büyük farklılıklar gözlenmesini, ulusal anlamda bir iktisat programı bütünlüğü veya hedefi olmaması ile ilişkilendirebiliriz. Elbette programlardaki farklılıklar olumlu olarak da görülebilir. Ancak bu tür bir değerlendirme seçimlik dersler bakımından daha uygundur.

Şekil 1. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Ders Dağılımları

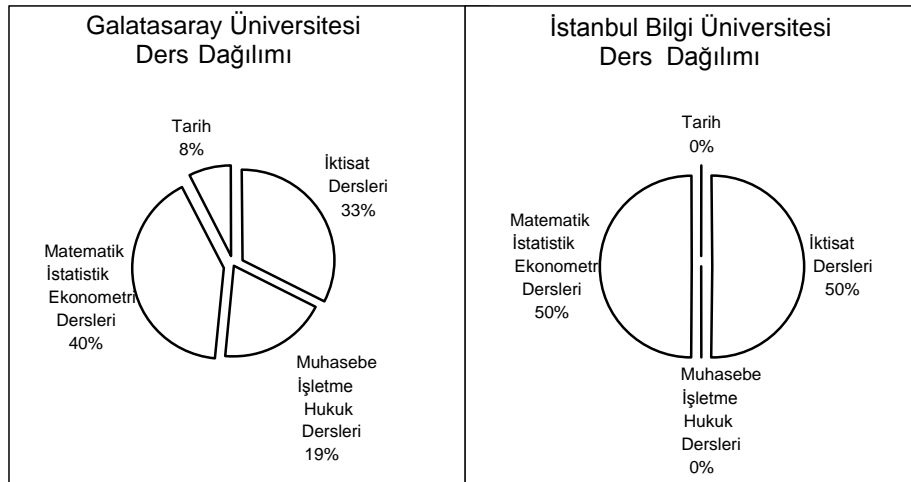

Matematik, istatistik ve ekonometri dersleri, üniversiteler arasındaki farklılığın en temel göstergelerden birisidir. Devlet üniversiteleri arasında bu derslere en çok ağırlık verenler Galatasaray, Boğaziçi ve ODTÜ olarak görülüyor. Ekonometri ve istatistik genel olarak 6'şar kredilik derslerdir ve zorunlu dersler içindeki ağırlıkları %3-4 aralığında seyretmektedir. Özel üniversitelerimiz içinde İstanbul Bilgi Üniversitesi 9 kredilik ekonometri dersini zorunlu tutmakta, oysa Koç Üniversitesinde bu ders zorunlu ders kapsamında yer almamaktadır.

Matematik dersleri ise daha karışık bir tablo çiziyor. Bu dersler 4 ile 16 kredi arasında değişmektedir ve toplam zorunlu dersler içindeki ağırlıkları %5-11 arasında oynamaktadır. Matematik ağırlıklı iktisat programları içinde bu oran ODTÜ'de %38'e kadar çıkmaktadır.

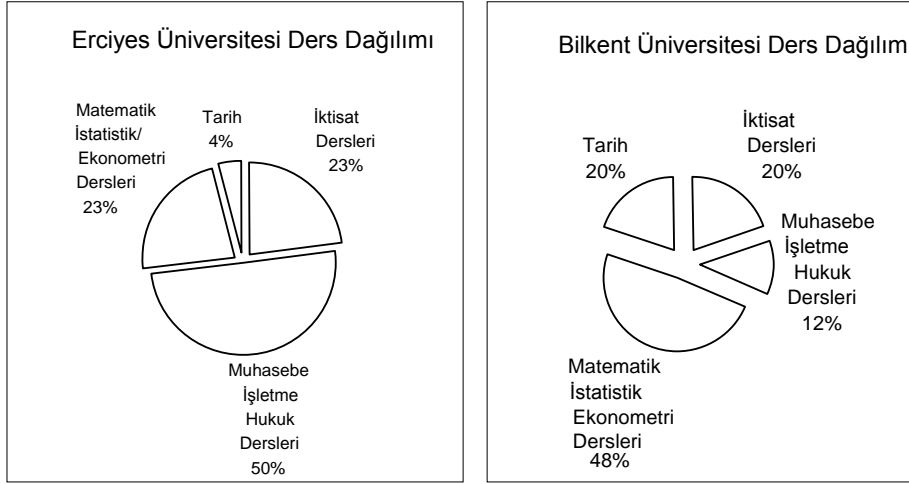
Birçok programda matematik, istatistik ve ekonometri derslerinin ağırlığı azaldıkça muhasebe, işletme ve hukuk derslerinin yoğunluğu artmaktadır. Erciyes Üniversitesinde bu ikinci grup derslerin toplam içindeki ağırlığı %50'ye ulaşırken, İstanbul Bilgi Üniversitesinde bunlar zorunlu ders kapsamında yer almıyor. Bunların ağırlığı Bilkent'te oldukça düşük, Maltepe'de ise yüksektir.

Şekil 2. Galatasaray ve Bilgi Üniversiteleri Ders Dağılımları

Şekil 3. Erciyes ve Bilkent Üniversiteleri Ders Dağılımları

Türkiye'deki iktisat eğitiminde okullar arasındaki en önemli farklardan biri de tarih derslerinde gözümüze çarpıyor. İktisadın tarihsel süreç içerisinde kavranmasını gerekli gören bölümlerde bu dersler, Hacettepe üniversitesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde görüldüğü gibi, 15 krediye kadar çıkabilmektedir. Ancak genel eğilim, bu derslerin zorunlu dersler içerisindeki ağırlığını %4 -5 düzeyinde tutmak şeklindedir.

Dikkate almamız gereken önemli bir unsur, öğrencilerin yükümlü oldukları toplam ders yükü ve bunun içinde seçmeli derslerle öğrencilere sağlanan hareket alanıdır. Türkiye'de bu konuda da farklar büyüktür. Genel olarak üniversitelerimizin iktisat bölümlerinden mezun olabilmek için dört yılda 158 - 164 saatlik ders almak gerekiyor. Ancak bazı üniversitelerimizde bu saat toplamı, yani mezuniyet kredisi 211 saate kadar çıkabilmektedir. Ders saatleri öğrencilerin konuları kavraması açısından elbette ki çok önemlidir. Ancak bu saatler aynı zamanda öğrencinin kendi çalışmaları için harcayacağı zamandan çalınması anlamına da gelmektedir.

Tablo 1. Bazı Üniversitelerde Ders Saatleri

Üniversiteler	Zorunlu Ders Saati	Toplam Ders Saati	Seçimlik/Zorunlu	Seçimlik/Toplam
Balıkesir Üniversitesi	85	164	0,92	0,48
Sütçü İmam Üniversitesi	201	211	0,05	0,05
Koç Üniversitesi	95	122	0,3	0,22
İstanbul Bilgi Üniversitesi	60	144	1,4	0,60
Kadir Has Üniversitesi	128	158	0,23	0,19

Önemli bir başka nokta ise toplam ders saati içinde seçimlik derslerin oranıdır. Tablo 1'de bazı üniversiteler için verilen bu oran öğrencilerin iktisat eğitiminde konulara odaklanmalarını belirleyen unsurlardan biridir.

Yukarıdaki incelemelerde devlet ve vakıf üniversitelerini birlikte ele aldık. Ancak, vakıf üniversiteleri ile devlet üniversiteleri arasında farklar var mı sorusunu cevaplamadık. Türkiye'de devlet ve vakıf üniversiteleri arasında özellikle matematiksel derslere verilen ağırlık bakımından bir fark olup olmadığını gözlemleyebilmek için Herfindahl-Hirshman (HHI) endeksini kullandık. HHI endeksi piyasa yapısını belirleyebilmek amacıyla sektör yoğunlaşma derecesini ölçmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu endeks piyasadaki tüm firmaları ve göreceli paylaşım oranlarını dikkate alır ve bu nedenle diğer yoğunlaşma ölçütlerinden daha güvenilirdir. HHI endeksini burada üniversitelerin ders yoğunluklarını karşılaştırmak için kullandık.

Temelde Jensen eşitsizliğini kullanan HHI, her sektörde yer alan tüm firmaların piyasa paylarının karelerinin toplamı ile ifade edilmektedir. Bu çalışmada devlet ve vakıf üniversitelerini derslerin yoğunluğu açısından karşılaştırmak için bir zorunlu dersin tüm zorunlu dersler içindeki ağırlığı olan w_j 'nin karesini tüm devlet üniversiteleri için topladık.

$$HHI = \sum_{i=1}^K w_i^2, \quad i = 1, \dots, K$$

K, çalışmaya dahil edilen toplam üniversite sayısını ifade etmektedir.

Endeksi aynı şekilde vakıf üniversiteleri için de hesapladık³⁰. Sonuçlar Tablo 2’de ve Şekil 4’te verilmiştir³¹.

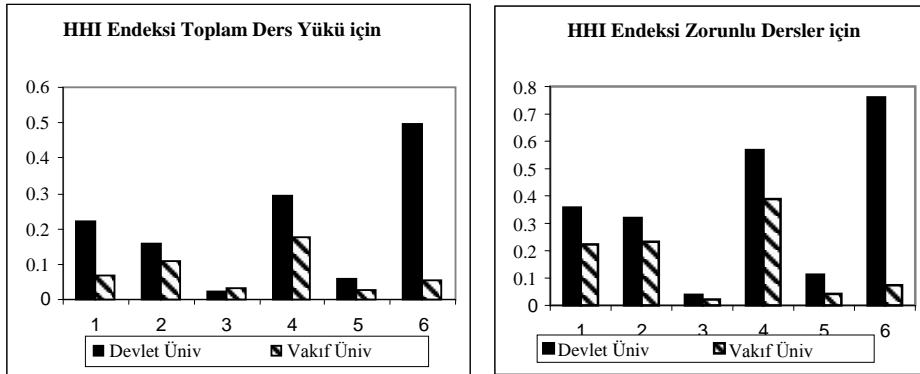
Tablo 2. Derslerin Toplam ve Zorunlu Ders Yükü İçindeki Ağırlığı-HHI Endeksi

Toplam İçinde	İktisat	Matematik İstatistik	Ekonometri	Matematik İstatistik Ekonometri	Tarih	Muhasebe İşletme Hukuk
Devlet	0,22	0,16	0,02	0,29	0,06	0,50
Vakıf	0,07	0,11	0,03	0,18	0,03	0,05
Zorunlu İçinde	İktisat	Matematik İstatistik	Ekonometri	Matematik İstatistik Ekonometri	Tarih	Muhasebe İşletme Hukuk
Devlet	0,36	0,32	0,04	0,57	0,11	0,76
Vakıf	0,22	0,23	0,02	0,39	0,04	0,07

Tablodan görüldüğü üzere, devlet üniversitelerinde, beklenenin aksine, derslerin yoğunluğu açısından ilk iki sıra muhasebe, işletme ve hukuk grubu ve matematik, istatistik ve ekonometri grubu tarafından paylaşılıyor.

Vakıf üniversitelerinde ise matematik, istatistik ve ekonometri grubu ilk sırada, iktisada giriş, mikro iktisat ve makro iktisat’tan oluşan iktisat grubu ise ikinci sırada yer almaktadır.

Şekil 4. Toplam ve Zorunlu Dersler İçin HHI Endeksleri

Türkiye’de devlet ve vakıf üniversiteleri yoğun bir rekabet içindedir. Bu bağlamda, 2003 üniversite giriş sınav sonuçlarına göre en çok tercih edilen ve rekabet eden ilk 10 devlet üniversitesi için HHI endeksini yine hesapladık³². Sonuçları bu üniversitelerin rekabet içinde oldukları vakıf üniversitelerinin HHI endeksi ile karşılaştırdık. Sonuçlar Tablo 3’te ve Şekil 5’te verilmiştir.

³⁰ Çalışmaya 24 devlet ve 8 vakıf üniversitesi dahil edildi.

³¹ Şekilde yer alan ders grupları tablodaki gibidir ve sırasıyla şunlardır: 1. İktisat grubu; iktisada giriş, mikro iktisat ve makro iktisat. 2. Matematik ve istatistik. 3. Ekonometri. 4. Matematik, istatistik ve ekonometri. 5. Tarih grubu. 6. Muhasebe, işletme ve hukuk grubu.

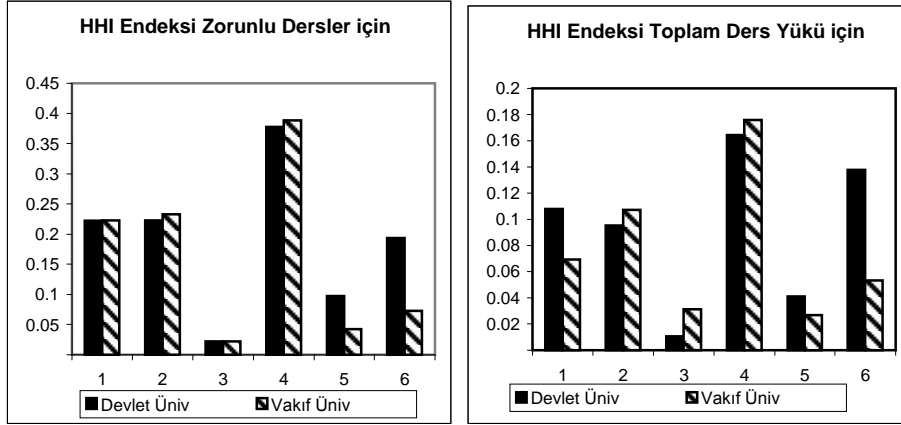
³² ÖSYM web sayfasında ilan edilen 2003 üniversite giriş sınavı sonuçlarına göre üniversitelerin iktisat bölümlerinin taban puanlarına göre sıralaması ve taban puanları şöyledir: Boğaziçi (364), ODTÜ (359), Galatasaray (357), Hacettepe (346), Ankara (345), 9 Eylül (339), İstanbul (339), Ege (330), Gazi (323), Kocaeli (311).

Tablo 3. İlk 10 Devlet ve İlk 10 Vakıf Üniversitesi İçin Derslerin Toplam ve Zorunlu Ders Yükü İçindeki Ağırlığı-HHI Endeksi

Toplam İçinde	İktisat	Matematik İstatistik	Ekonometri	Matematik İstatistik Ekonometri	Tarih	Muhasebe İşletme Hukuk
Devlet	0,11	0,10	0,01	0,16	0,04	0,14
Vakıf	0,07	0,11	0,03	0,18	0,03	0,05
Zorunlu İçinde	İktisat	Matematik İstatistik	Ekonometri	Matematik İstatistik Ekonometri	Tarih	Muhasebe İşletme Hukuk
Devlet	0,22	0,22	0,02	0,38	0,10	0,19
Vakıf	0,22	0,23	0,02	0,39	0,04	0,07

Rekabet halindeki devlet ve vakıf üniversitelerini karşılaştırdığımızda farklı sonuçlar çıkıyor. Zorunlu dersler içinde incelediğimiz ders grupları karşılaştırıldığında, devlet ve vakıf üniversiteleri arasındaki fark azalıyor. Tarih ve muhasebe, işletme, hukuk dersleri hala devlet üniversitelerinde daha ağırlıklı olmasına karşılık, bu ağırlık tüm devlet üniversiteleri için elde edilenden daha küçüktür. Rekabet gücü olan üniversitelerin giriş iktisadi ve mikro iktisat ile makro iktisat dersleri yanında matematik, istatistik ve ekonometri dersleri için ağırlıkları artırmış olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Zorunlu ve Toplam Ders Yükü İçin HHI Endeksi

Tüm devlet üniversiteleri ve rekabet gücü yüksek devlet üniversiteleri karşılaştırıldığında, rekabet gücü yüksek olan üniversitelerde matematik istatistik, ekonometri ders grubunun ağırlığı oldukça yüksek iken; muhasebe, işletme ve hukuk derslerinin ağırlığının düşük olduğu görülmektedir.

Burada elde ettiğimiz sonuçlar, iktisat eğitiminde zorunlu derslerde var olan farklılaşmaları ortaya koymakla, ülke genelinde zorunlu görülen temel konularda daha benzeşen, ancak seçimlik konularda farklılaşabilen ders programlarının gerektiğine işaret etmektedir. Bu konuda, özellikle tartışabilmek üzere, ama ayrıca, birçok ülkede olduğu gibi, uzlaşabilmek de üzere daha ayrıntılı araştırmalara gereksinim duyulduğu da açıktır.

6. SONUÇ

Her bilim dalında olduğu gibi, iktisat eğitiminin de hem evrensel boyutu var, hem de ulusal boyutu var. Evrensel boyutuyla baktığımızda, iktisadın eğitim kapsamına girmesinin 250 yıllık, ayrı dersler olarak eğitim programlarına girmesinin 200 yıllık bir tarihi vardır. Ulusal boyutuyla baktığımızda ise, iktisadın ders olarak ders programına girişinin yaklaşık 10 yıllık bir geçmişi vardır. Bu çalışmada, iktisat eğitiminin evrensel ve ulusal boyutlarıyla ve tarihsel gelişmesi bakımından açılmaya giriştik. Bu açıklama, konunun genişliği dikkate alındığında, çok kısa, ancak belli dönemlere ve kurumlara odaklanan bir özet olmak zorundaydı ve öyle de oldu. Verdiğimiz bu özette hangi sonuçları çıkardık?

1) İktisat eğitiminin tarihsel serüveni, farklı iktisadi görüşler ve tartışmalar eşliğinde gelişti. Bu görüşleri ve tartışmaları da dönemin iktisadi, sosyal ve politik ortamı belirledi. Örneğin 1800'lerin

ortalarında serbest ticaret ve korumacı ticaret tartışmaları vardı. 1800'lerin ikinci yarısında iktisadın temel yasalarının tarihsel olaylara mı, yoksa matematik de kullanabilen teorik formelleştirmeye mi dayanması gerektiği tartışıldı. Bu tartışmalar eğitimi de etkiledi; bazı okullarda bir görüş egemen oldu, başka bazı okullarda ders konularını farklı görüşteki iktisatçılar yönlendirdi.

2) Gerçi 1930'larda Büyük Bunalımın da etkisiyle gelen makroiktisat tartışmaları yoğundu ama, iktisat eğitiminin biçimi ve içeriği önemli ölçüde 1900'ler başında bugüne benzer hale gelmişti. 1900'ler başında matematik gibi yöntemlerin kullanılması önemli hale gelmişti. Ancak bu süreç 1950'lerde özellikle ABD üniversitelerinde bir ivme daha kazandı. Bu ivmede Samuelson'un iktisat kitabının ve ekonometrinin ders programlarına girişinin tekil olaylar olarak belirtilmesi gerekir.

3) Türkiye'deki iktisat eğitiminin şekillenmesinde baştan itibaren elbette evrensel gelişmeler belirleyicidir. Ancak Türkiye'deki iktisat eğitimi sürecinde, geri kalmış bir ülkenin gereksinim duyduğu kadroları yetiştirme misyonunu öne çıkaran dönemler de olmuştur. I. Dünya savaşı ve Cumhuriyet döneminin 1920'li ve 1930'lu yılları buna örnektir. Ancak bu tür "ulusal ekonomi" kaygıları 1800'ler ortalarında Almanya'da, 1800'ler sonlarında İngiltere'de ve Büyük Bunalım sırasında ABD'de de yaşanmıştır. Zaten Türkiye'de iktisat eğitiminin ilk başladığı okulların kuruluşunda ve 1950'lere kadar olan gelişimlerinde "ulusal ekonominin gerekleri" etkisi önemlidir.

4) İktisat eğitimi II. Dünya savaşına kadar İngiltere'deki bazı önde gelen üniversiteler, 1950'lerden itibaren de ABD'deki yine bazı önde gelen üniversiteler yönlendirmiştir. Bu yönlendirme Türkiye'de de aynı dönemlerde vardır. Bilimsel gelişmenin ve daha iyi eğitimin araştırmaya ve eğitime daha çok kaynak ayırabilen ülkelerde ve üniversitelerde olması doğaldır. Diğer bölgelerdeki bilimsel faaliyetlerin ve eğitimin yönünü gelişmişlere doğru ayarlaması da doğaldır. Aksi durumda diğer bölgedeki kurumlar eğitimin ve araştırmanın evrensel boyutundan koparlar ve uzun dönemde de yaşamaları zor olabilir.

5) 2000'li yıllarda Türkiye'deki iktisat eğitiminin, tüm diğer eğitim dallarında olduğu gibi, kaynak kıtlığı sorunu yaşadığı bilinmektedir. Ancak, iktisatta ortak payda üzerinde yeterli bir görüş birliğinin olmaması gibi sorunlar da vardır ve beşinci bölümde yaptığımız inceleme bunu göstermektedir. Halbuki ABD'de iktisat programlarının çok fazla birbirine benzemesi bir eleştiri konusudur. Hansen (1991, s. 1085).

6) Bu çalışmada dışarıda bıraktığımız çok soru ve konu var. (i) İktisat eğitiminin amacı ne olmalıdır? (ii) Genel bir kalıp yerine, yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlar için farklı iktisat programları mı uygulanmalıdır? (iii) İktisat programlarını bitiren öğrenciler nerelerde çalışırlar? Eğitimde bu soru ne ölçüde dikkate alınmalıdır? (iv) İktisat eğitiminde gerçek dünyanın konuları ve sorunları ile ilişki nasıl ve ne ölçüde kurulabilir? (v) Lisans eğitiminde yüksek lisans ve doktora programlarına yönelik nasıl bir hazırlık yapılabilir?

Bunlara benzer çok soru cevapsız duruyor ve araştırılmayı bekliyor. Dileriz bu çalışma bu gibi konuların tartışılması için bir katkı yapar ve başka çalışmalar için fikirler verir.

7. KAYNAKÇA

Ankara Üniversitesi (1954) **Ankara Üniversitesi Rehberi**. Ankara: Akın Matbaacılık.

Ashley, W. J. (1907) "The Present Position of Political Economy", **The Economic Journal**, 17 (68), 467 - 489.

Berkes, Niyazi (1972) "Ekonomik Tarih ile Teori İlişkileri Açısından Türkiye'de Ekonomik Düşünün Evrimi", **Türkiye'de Üniversitelerde Okutulan İktisat Üzerine**, der. Fikret Görün, Ankara: ODTÜ, 39-55.

Beveridge, William (1921) "Economics as a Liberal Education", **Economica**, 1 (1), 2-19.

- Bornemann, Alfred (1957) "The Development of Economics and Administration in the School of Business", **The Journal of Business**, 30 (2), ss.131-140.
- Branford, V. (1902) "The Organization of Economic and Political Studies in American Universities", **The Economic Journal**, 12 (48), 535-547.
- Cambridge (2005) <http://www.cam.ac.uk/cambuniv/guide/ugcourses/economics.html>
- Coats, A. W. (1967) "Sociological Aspects of British Economic Thought (1880-1930)", **The Journal of Political Economy**, 75 (5), 706-729.
- Çakır, Coşkun ve Şevket Kamil Akar (1997) "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi (1936)", <http://www.istanbul.edu.tr/iktisat/tarihce.htm>
- Debreu, Gerard (1991) "The Mathematization of Economic Theory", **American Economic Review**, 81 (1), 1-7.
- Eatwell, John, Murray Milgate ve Peter Newman (1987) Alfred Marshall (1842-1924). **The New Palgrave, A Dictionary of Economics**. London/Basingstoke, 4 Bde., 1987
- Ely, Richard T. (1936) "The Founding and the Early History of the American Economic Association", **The American Economic Review**, 26(1), 141-150.
- Einaudi, Luigi (1946) "Umberto Ricci", **American Economic Review**, 36 (4), 666-668.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1946) **Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayını. İsmail Akgün Matbaası.
- Frey, Bruno S ve Reiner Eichenberger (1993) "American and European Economics and Economists", **The Journal of Economic Perspectives**, 7(4), 185-193.
- Gartner, Manfred (2001) "Teaching Economics to Undergraduates in Europe: Volume, Structure and Contents", **Journal of Economic Education**, June, Vol. 32, pp.
- Gay, Edwin F. (1903) "The New Economics Tripos at Cambridge University" **The Quarterly Journal of Economics**, 17 (3), 492-496.
- Gephart, W. F. (1917) "Graduate Work in Economics" **The Journal of Political Economy**, 25 (1), 41-47.
- Goschen, George J., Leonard Courtney ve Henry Higgs (1895) "The Memorial of the Council of the British Economic Association", **The Economic Journal**, 5 (18), 302-304.
- Harvard Department of Economics (2005) **Undergraduate Economics at Harvard: A Guide for Concentrators**. Harvard University.
- Hayek, Friedrich A. (1946) "The London School of Economics 1895-1945", **Economica**, 13 (49), s. 1-31.
- Hinshaw, E. Elton and John J. Siegfried (1991) "The Role of the American Economic Association in Economic Education: A Brief History" **Journal of Economic Education**, 22 (4), ss. 373-381.
- İlkin, Selim (1972) "1920-1960 Döneminde Türkiye'deki İktisat ve Ticaret Eğitimi ile İlgili Kuruluşların Gelişimi Tarihi Üzerine Bir Deneme", **Türkiye'de Üniversitelerde Okutulan İktisat Üzerine**, der. Fikret Görün, Ankara: ODTÜ, 3-38.
- Kennedy, Gavin (2005) **Carlyle and the Racist Origins of the Idea that Economics was "the Dismal Science"**, April, <http://www.victorianweb.org/authors/carlyle/kennedy1.htm>.
- Kocher, Martin ve Matthias Sutter (2001) "The Institutional Concentration of Authors in Top Journals of Economics During the Last Two Decades", **Economic Journal**, 110 (2), 387-405.
- Maloney, John (1976) "Marshall, Cunningham and the Emerging Economics Profession", **The Economic History Review**, 29(3), 440-451.
- Marshall, Alfred (1903) **The New Cambridge Curriculum in Economics**. London: Macmillan & Co.

Mason, Edward S. (1982) "The Harvard Department of Economics from the Beginning to World War II", **The Quarterly Journal of Economics**, 97(3), August, ss. 383-433.

Newschool (2005) <http://cepa.newschoool.edu/het>

Özveren, Eyüp (1999) "Türkiye'de Üniversite ve İktisat Öğretimi Tartışmalarından Bir Kesit: *Kadro* Dergisi Ekseninde Bir Kurumsal Yenileşme Örneği Olarak İktisat Fakültesi", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, (26), 3-4, 391-426.

Pieper, Paul J. ve Rachel A. Willis(1999) "The Doctoral Origins of Economics Faculty and the Education of New Economics Doctorates",

Journal of Economic Education, 7 (Winter), 80-88.

Rashid, Salim (1980) "The Growth of Economic Studies at Cambridge: 1776-1860", **History of Education Quarterly**, 20 (3), Autumn, 281-294.

Rothschild, K. W. (1964) "The Old and the New - Some Recent Trends in the Literature of German Economics", **American Economic Review**, 54 (2), **Supplement Part 2: Surveys of Foreign Postwar Developments in Economic Thought**, 1-33.

SBF (1955) **Siyasal Bilgiler Fakültesi Lisans Öğretim ve İmtihan Talimatnamesi**. Ankara: SBF Dekanlığı.

SBF (1966) **Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetmeliği**. Ankara: SBF Dekanlığı.

SBF (1978) **Siyasal Bilgiler Fakültesi**. SBF Yayınları No. 424. Ankara.

Scherer, F. M. (2000) "The Emigration of German Speaking Economists After 1933", **Journal of Economic Literature**, 38 (3), 614-626.

Seager, H. R. (1893) "Economics at Berlin and Vienna", **Journal of Political Economy**, 1 (2), 236-262.

Selçuk, Faruk (1993) "2000'li Yıllarda Türkiye'de Lisans Düzeyinde İktisat Öğretimi", **Birinci Ulusal İktisat Öğretimi Kongresi**, der. Necdet Serin ve Erdiñ Tokgöz. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu. S. 121-126.

Smith, J. G. (1928) "Education for Business in Great Britain", **The Journal of Political Economy**, 36(1), 1-52.

Stewart, Dugald (1793) **Account of the Life and Writings of Adam Smith LL. D.**

<http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/smith/dugald>

Taussig, Frank W. (1952) "An Economists' Confessions", **The American Economic Review**, 42 (1), ss.1-14.

Tokgöz, Erdiñ (2004) **Dünden Bugüne Türkiye Ekonomi Kurumu (Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti)**. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.

Wikipedia (2005) <http://en.wikipedia.org/>

Yavuziğit, Hikmet (1999) **Mülkiye Tarihi: 1859-1999 (Enderuni Hümayun Mektebinden Siyasal Bilgiler Fakültesine)** Ankara: Mülkiyeliler Birliğı Yayını.